

**UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU”
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ**

TEZĂ DE DOCTORAT

MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ
ÎN NOUL COD CIVIL
REZUMAT

Conducător științific

Prof. univ. dr. Liviu STĂNCIULESCU

Student-doctorand

SURU Amir Sorin

București

2020

CUPRINS

INTRODUCERE. MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ ÎN NOUL COD CIVIL: O MOȘTENIRE DE GRADUL II

PARTEA I. VOINȚA JURIDICĂ: ESENȚA ACTULUI JURIDIC CIVIL *INTER VIVOS* ȘI *MORTIS CAUSA*

Capitolul I. Voința juridică: generatoare de efecte *inter vivos* și *mortis causa*

Secțiunea I. Voința: element psihologic complex

Secțiunea a II-a. Voința juridică: o voință calificată

Secțiunea a III-a. Voința liberală

Capitolul II. Actul juridic civil: manifestare legală a voinței

Secțiunea I. Noțiunea de act juridic. Clasificarea actelor juridice gratuite

Secțiunea a II-a. Condițiile actului juridic civil

Secțiunea a III-a. Modalitățile actului juridic civil

PARTEA A II-A. TESTAMENTUL: MANIFESTARE COMPLEXĂ A VOINȚEI *MORTIS CAUSA*

Capitolul I. Moștenirea testamentară, în contextul general al transmisiunii succesoriale

Secțiunea I. Moștenire sau succesiune?

Secțiunea a II-a. Felurile transmisiunii succesoriale

Capitolul II. Testamentul – tipar juridic *mortis causa*

Secțiunea I. Testamentul – noțiune, caractere și cuprins

Secțiunea a II-a. Natura juridică testamentului. Testamentul act juridic sau formă juridică?

Secțiunea a III-a. Evoluția istorică a testamentului

Secțiunea a IV-a. Condițiile de validitate ale testamentului. Particularități

Secțiunea a V-a. Felurile testamentare în Noul Cod civil

Secțiunea a VI-a. Revocarea testamentului

Secțiunea a VII-a. Testamentul cu elemente de extraneitate

Capitolul III. Limitele dreptului testatorului de a dispune de patrimoniul său

Secțiunea I. Oprirea actelor asupra unei moșteniri nedeschise

Secțiunea a II-a. Oprirea substituțiilor fideicomisare

Secțiunea a III-a. Rezerva succesorală: principala limitare a voinței defunctului

Secțiunea a IV-a. Reducțiunea liberalităților excesive

PARTEA A III-A. LEGATUL ȘI ALTE DISPOZIȚII PRINCIPALE CUPRINSE ÎN TESTAMENT

Capitolul I. Legatul. Formare, feluri și predare

Secțiunea I. Legatul – liberalitate *mortis causa*

Secțiunea a II-a. Clasificarea legatelor

Capitolul II. Ineficacitatea legatelor

Capitolul III. Alte manifestări ale voinței testamentare. Dezmoștenirea și execuțiunea testamentară

Secțiunea a I. Dezmoștenirea

Secțiunea a II-a. Execuțiunea testamentară

CONCLUZII. PROPUNERI DE LEGE FERENDA

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

INTRODUCERE

MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ ÎN NOUL COD CIVIL: O MOȘTENIRE DE GRADUL II?

Noul Cod civil reunește într-un singur act normativ toate componentele care guvernează viața privată a cetățenilor pe tot parcursul acesteia, de la concepție până la moarte (și chiar dincolo de ea), respectiv persoanele, dreptul familiei, dreptul succesoral, drepturile patrimoniale și nepatrimoniale, obligațiile și contractele, publicitatea imobiliară, precum și dreptul internațional privat.

Noul Cod civil nu este o simplă ajustare legislativă, o simplă modificare a legii, ci aduce cu sine schimbări structurale menite să repună pe făgașul european raporturile juridice de drept civil național, potrivit exigențelor și evoluției societății contemporane.

Armonizarea legii civile naționale cu dreptul european este determinată, printre altele, și de un element recent intervenit în viața societății noastre, respectiv mobilitatea cetățenilor României pe teritoriul statelor membre ale Uniunii Europene și a extinderii activităților comerciale (cu consecința inerentă a raporturilor civile transfrontaliere purtătoare de „elemente de extraneitate UE”).

Preocuparea accentuată a legiuitorului european pentru reglementarea unitară a raporturilor internaționale de drept privat între persoanele fizice și cele juridice din statele membre este constantă și se manifestă prin atitudini curajoase. Astfel, în perspectivă se vorbește chiar despre un „Cod civil european”.

În contextul de mai sus, se poate afirma că Noul Cod civil „este pe deplin adaptat acestor evoluții legislative și că răspunde perfect dezideratului european de consolidare a unui spațiu european al Justiției pentru cetățeni, familii și companii”.

Modificările aduse de art. 953-1163 din Codul civil în vigoare (în materie succesorală) sunt *numeroase și, de cele mai multe ori, și de substanță*.

Pentru introducerea în noul context legislativ, în continuare, prezentăm succint, principalele modificări legate de moștenirea testamentară.

De la primele sale reglementări în materie, Noul Cod civil adoptă un *limbaj nou*, folosind noțiuni precum: moștenire, defunct, moștenitor, dezmoștenire, partaj, patrimoniu succesoral etc.

Se observă adoptarea noțiunii de „moștenire” în detrimentul celei uzitate în Codul civil de la 1864. Cu toate acestea, nu se renunță (în totalitate) nici la cea de „succesiune”.

De la început se consacră (la modul general) coexistența moștenirii legale cu cea testamentară și a vocației multiple la moștenire (respectiv coexistența calității de moștenitor legal și legatar).

În cadrul general al condițiilor generale ale moștenirii, problema *capacității successorale* iese în evidență prin prezumția (relativă) privind timpul legal al concepțiunii și a mijloacelor științifice de probă prin care se poate dovedi contrariul etc. Totodată, se lărgește și aria de cuprindere a comorienței (art. 957 C. civ.).

În același context, *persoanei juridice* îi este recunoscută capacitatea succesorală (chiar mai înainte de dobândirea personalității juridice și chiar dacă nu îi este necesară pentru ca aceasta să ia ființă în mod legal).

De precizat că, principiul specialității capacității de folosință nu trebuie respectat în cazul persoanelor juridice cu scop patrimonial (ele putând primi, prin intermediul libertăților *mortis causa*, orice fel de bunuri).

În general, se apreciază că în materia capacității successorale, legiuitorul a realizat o reglementare completă și de o deplină consecvență în gândire. Astfel, *meritul Noului Cod civil este acela de a utiliza un limbaj de specialitate actual*, și de a reglementa într-o manieră unitară, capacitatea civilă.

În art. 957-961 Noul Cod civil reformează, de o manieră justă, *problematica nedemnității successorale*. În noile condiții, nedemnitătea succesorală devine o condiție generală a dreptului de a moșteni (și nu a moștenirii legale). Totodată, se conturează opinia de „pedeapsă civilă”, sub aspectul naturii juridice.

Cazurile care atrag nedemnitățile succesorală sunt și ele reformate, realizându-se o distincție precisă între nedemnitățile de drept și nedemnitățile judiciare (art. 958 și art. 959 C. civ.).

De remarcat că efectele nedemnității privesc numai pe nedemn și pe terți; nedemnul poate fi iertat și poate fi reprezentat (iar, la rândul său, poate reprezenta).

În materia *vocației la moștenire*, noua reglementare este superioară celei anterioare. Astfel, art. 1102 C. civ. distinge între cele două forme ale moștenirii, respectiv cea legală și cea testamentară și instituie vocația multiplă la moștenire.

În consecință, se poate vorbi despre vocație legală generală și concretă, despre principiul reciprocității vocației la moștenire (dar și despre cele două sensuri în care acestea funcționează). De exemplu, potrivit principiului reciprocității vocației la moștenire, numai soțul de bună-credință din cadrul căsătoriei putative are vocație la moștenirea celuilalt soț (de rea-credință).

Cu toate meritele introducerii noului concept al vocației multiple, el creează, deopotrivă, și probleme pe măsură. Astfel, în practica moștenirii legale se evidențiază (cel puțin) două situații cu consecințe diferite.

De exemplu, este posibil ca un succesibil să fie rudă de grade diferite cu defunctul (cazul copilului născut din relația defunctului cu fiica sa) sau să facă parte din două clase (cazul copilului născut de fiului defunctului cu sora defunctului).

În ambele cazuri de mai sus, succesibilii au o singură vocație legală concretă determinată de devoluțiunea legală și deci un singur drept de opțiune succesorală.

Tot astfel, ca excepție, soțul supraviețuitor poate fi și rudă cu defunctul (cazul căsătoriei legale a defunctului cu vărul său primar).

În cazul de mai sus, succesibilul legal are două vocații legale (atât ca soț supraviețuitor, cât și ca rudă a defunctului), putând opta distinct, de două ori, pentru fiecare chemare în parte.

În *materie testamentară*, deși testamentul nu este definit în totalitate, el este bine conturat în conținutul său, realizându-se și o delimitare a actului special, ca întreg, de principala sa dispoziție – legatul.

Capacitatea de a dispune și de a primi prin legat este condiționată de posibilitatea ca instanța de tutelă să-i confere minorului care a împlinit vârsta de 16 ani capacitate de exercițiu anticipată.

În dispozițiile art. 1036 C. civ. este reglementat testamentul reciproc ca echivalent al testamentului conjunctiv din vechea reglementare, dar nu mai este reținut printre formele testamentare ordinare, testamentul mistic, formă testamentară apreciată ca fiind căzută, de altfel, în desuetudine.

Prin dispozițiile art. 1047 C. civ. sunt reglementate noi forme de testamente privilegiate.

Art. 1037 și, respectiv, art. 1039 C. civ., cuprind dispoziții speciale cu privire la proba testamentului și sunt consacrate două reguli speciale de interpretare a testamentului.

Apreciem că dispozițiile Noului Cod civil în materie testamentară (art. 1034 și urm.) sunt numeroase dar și moderne (în comparație cu ale Codului civil din 1864).

Potrivit art. 1042 C. civ., testamentul olograf este reglementat unitar, în cuprinsul unui singur articol și nu dispare (în cuprinsul mai multor texte de lege, neconsecutive).

Sanțiunea nerespectării condițiilor speciale de formă ce trebuie îndeplinite de testamentul olograf este nulitatea absolută.

Se mărește sfera persoanelor care pot autentifica testamente. Astfel, în afară de notarul public și o altă persoană investită cu autoritate publică de către stat poate exercita operațiunea.

Este reglementată o procedură specială de autentificare a testamentului (spre deosebire de Codul civil din 1864, sub al cărui imperiu, testamentul urma procedura de autentificare a oricărui act juridic civil).

Se reglementează autentificarea testamentului în situații particulare, acoperind astfel multe dintre ipostazele ce pot fi întâlnite în practică (și de o manieră justă).

Se impune obligativitatea înregistrării în Registrul național notarial electronic a testamentului autentic și a testamentului asupra sumelor și valorilor depozitate.

Sunt reglementate noi forme de testamente privilegiate (simplificate), precum: testamentul realizat în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepționale; testamentul fluvial și maritim, testamentul întocmit la bordul unei aeronave; testamentul realizat de persoana internată într-o instituție sanitară (art. 1047 C. civ.).

În locul fostei „clauze C.E.C.” este reglementat testamentul sumelor și valorilor depozitate.

Noul Cod civil renunță la reglementarea testamentului încheiat de cetățeanul român în străinătate, întrucât conține prevederi referitoare la legea aplicabilă formei testamentului (art. 2633-2636 C. civ.).

Actualul Cod civil definește *legatul universal și cu titlu universal* prin raportare la vocația eventuală pe care acestea o conferă beneficiarului (și nu prin raportare la emolumentul efectiv cules de beneficiari), înlăturând astfel una dintre tarele reglementării civile anterioare. Cu rezultate discutabile, apreciem noi.

Se reglementează expres tipuri de legate cu titlu particular (de exemplu, legatul alternativ, legatul conjunctiv, legatul rentei viagere sau al unei creanțe de întreținere).

Instituția revocării legatului este reglementată sub aspecte noi (care nu s-au aflat în atenția actului normativ anterior). De exemplu, se face distincție între revocarea voluntară a testamentului și revocarea voluntară a legatului.

În dispozițiile art. 1053 C. civ. este reglementată și retractarea revocării testamentului.

Se stabilesc cauzele care atrag revocarea voluntară tacită a legatului și cele care atrag revocarea judecătorească a legatului.

În același context, art. 1068 C. civ. reformulează unele cazuri ale caducității, dar și consacră unele noi.

Se reglementează consecințele ineficacității legatului.

Se stabilește regimul juridic al legatului-sarcină (art. 1073 C. civ.).

În domeniul *limitelor dreptului de a dispune prin acte mortis causa*, instituția substituției fideicomisare a suportat cele mai însemnate modificări (art. 993 C. civ.).

Noua reglementare permite „substituția fideicomisară simplă”, asemănătoare regimului juridic al libertăților graduale din Codul civil francez.

În același context, Noul Cod civil reglementează libertățile reziduale, aspect apreciat în literatura de specialitate și în strânsă legătură cu substituțiile fideicomisare (art. 1001-1005 C. civ.).

Elemente de noutate privesc *rezerva succesorală*, cea mai importantă instituție dintre limitele dreptului de a dispune de bunurile moștenirii (art. 1086-1090 C. civ.).

De precizat că rezerva succesorală se atribuie în mod colectiv rezervatarilor și reprezintă jumătate din cota succesorală cuvenită moștenitorului legal. Astfel, în general, quantumul rezervei în condițiile Noului Cod civil este mai mic decât în vechea reglementare.

Stabilirea masei succesorală în funcție de care se determină rezerva succesorală și cotitatea disponibilă, se stabilește prin: determinarea activului brut al moștenirii, prin însumarea valorii bunurilor existente în patrimoniul succesoral la data deschiderii moștenirii; determinarea activului net al moștenirii, prin scăderea pasivului succesoral din activul brut și reunirea fictivă, doar pentru calcul, la activul net, a valorii donațiilor făcute de cel care lasă moștenirea (art. 1091 alin. 1 C. civ.).

Importante elemente de noutate se regăsesc și în art. 1091-1099 C. civ., referitoare la *reducțiunea liberalităților excesive*.

În noile dispoziții (art. 1093 C. civ.) se recunosc drepturi nu numai moștenitorilor rezervatari, dar și succesiorilor acestuia, precum și creditorilor chirografari ai moștenitorilor rezervatari (spre deosebire de reglementarea supusă Codului civil de la 1864, în care toți avânzii-cauză puteau uza de acest drept).

În conformitate cu tendința jurisprudențială în materia prescripției acțiunii în reducțiune, termenul în care aceasta trebuie promovată este de 3 ani și începe să curgă, ca regulă, de la data deschiderii moștenirii sau, după caz, de la data la care moștenitorii rezervatari au pierdut posesia bunurilor care formează obiectul libertății. Ca excepție, termenul începe să curgă de la data cunoașterii existenței libertăților și a caracterului lor excesiv (art. 1095 C. civ.).

În condițiile de mai sus, excepția de reducere a devenit imprescriptibilă din punct de vedere extinctiv.

Finalizând, precizăm că lucrare de față își propune, *în general*, să realizeze o analiză a moștenirii testamentare, evidențiind elementele de noutate introduse prin Codul civil din 2011.

Plecând de la dispozițiile art. 1102 alin. 2 C. civ. (referitoare la vocația multiplă la moștenire), un succesibil poate culege moștenirea, atât în temeiul testamentului (ca legatar), cât și în temeiul legii (ca moștenitor legal).

Chiar mai mult, moștenirea testamentară și cea legală pot coexista și cu moștenirea vacantă.

În contextul de mai sus (creator de probleme juridice), intervine și noua instituție succesorală prevăzută de art. 333 C. civ. (clauza de preciput).

Din considerente teoretice (dar mai ales practice), apreciem că se impune tot mai mult un răspuns la întrebarea: dacă cele două (sau trei?) forme de moștenire operează într-o anumită ordine? și, care este aceasta?

Ne-am pus întrebările de mai sus, deoarece în domeniul de specialitate se vorbește tot mai mult (și pe bună dreptate!) despre *primordialitatea moștenirii legale față de cea testamentară* (dedusă din faptul că, în toate situațiile, regulile moștenirii legale reprezintă dreptul comun și deci se aplică și materiei moștenirii testamentare).

În considerația celor prezentate, demersul nostru își propune, ca *obiectiv general*, analiza transmisiunii testamentare (în raport de tendințele Noului Cod civil), dar urmărește și un *obiectiv special* (subsidiar), respectiv raportul în care se află între cele două forme de moștenire.

Având în vedere elementele de mai sus, încercăm să răspundem la o întrebare de actualitate în condițiile dispozițiilor reformatoare ale Noului Cod civil: *moștenirea testamentară a devenit o moștenire de gradul II?*

PARTEA I

VOINȚA JURIDICĂ: ESENȚA ACTULUI JURIDIC CIVIL *INTER VIVOS* ȘI *MORTIS CAUSA*

Capitolul I. Voința juridică: generatoare de efecte *inter vivos* și *mortis causa*

Secțiunea I. Voința: element psihologic complex

Activitatea psihică a omului cuprinde trei elemente aflate într-o strânsă interdependență: cunoaștere, afectivitate și voință.

Voința, în general, nu se poate manifesta fără implicarea celorlalte două elemente.

Voința este definită ca un proces psihic complex și interdependent, cu funcția de reglaj superior, realizat prin mijloace verbale. Ea constă în acțiuni de mobilizare și concentrare a energiei psihonervoase în vederea învingerii anumitor greutăți sau obstacole în activitate și atingerii scopurilor conștiente stabilite.

Voința poate fi analizată sub forma voinței sociale sau a voinței individuale.

Voința socială cuprinde manifestările spirituale și economice ale unei comunități, reglementate juridic și politic și condiționate cosmic, biologic, psihic și istoric.

Voința individuală este caracteristică unui singur individ.

Voința individuală reprezintă capacitatea individului de a acționa rațional pentru realizarea unor scopuri elaborate, în mod anticipativ, pe plan mental.

Voința nu se confundă cu *motivația*.

Motivația cuprinde toate mobilurile interne ale conduitei, native sau dobândite, conștiente sau inconștiente.

Motivația se află într-o legătură directă cu activitatea voluntară a individului. Aceasta presupune: stabilirea scopului și motivului; activarea acțiunii voluntare; desfășurarea acesteia până la atingerea scopului.

Prezentarea voinței ca element psihologic uman, precum și a procesului ce transformă voința psihologică în voință rațională este foarte importantă, deoarece voința psihologică constituie substratul (premise) voinței juridice.

Secțiunea a II-a. Voința juridică: o voință calificată

Voința omului realizată cu intenția de a produce efecte juridice este și ea un proces psihologic, un fapt al vieții psihice.

Sub aspect juridic, voința este complexă, deoarece „reunește în structura sa *două elemente*: consimțământul și cauza (scopul)”.

Consimțământul este o manifestare de voință prin care o parte își exprimă hotărârea de a încheia un act juridic, de „a se obliga juridicește”.

În acest sens, prin consimțământ se înțelege voința autorului unui act juridic unilateral, precum și voințele exprimate separat de ofertant și de acceptant (în contract).

Într-un alt înțeles, termenul de consimțământ desemnează acordul de voințe al părților în actele de formație bilaterale sau multilaterale.

Voința juridică „presupune că persoana care acționează își dă seama de semnificația consecințelor faptei pe care o săvârșește”.

În dreptul civil, voința juridică este dirijată de *două principii*: principiul libertății de voință și principiul voinței reale.

Principiul libertății de voință este consacrat indirect, de art. 1169 C. civ. conform căruia, „părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri”.

În același sens se manifestă și art. 1270 alin. 1 C. civ., potrivit căruia, „Contractul valabil încheiat are putere de lege între părțile contractante”.

Principiului libertății se manifestă pe *cinci direcții*:

- subiectele sunt libere să încheie ori nu un act juridic civil;
- subiectul de drept civil este liber să aleagă cu cine va încheia contractul (ceea ce implică, între altele, posibilitatea ruperii negocierilor);
- părțile sunt libere să stabilească, așa cum doresc, conținutul acestuia;
- subiectele sunt libere să modifice un act juridic;
- subiectele sunt libere să pună capăt unui act juridic anterior încheiat.

Rezultă că subiectele de drept sunt libere să încheie *orice acte juridice*, în forma pe care

Principiul autonomiei de voință presupune că încheierea și forța obligatorie a actelor juridice depind exclusiv de voința părților (și nu de lege).

În acest context, părțile sunt libere să încheie orice acte juridice doresc, dar în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri (art. 1169 C. civ.).

În consecință, voința individuală de a contracta nu poate fi autonomă, ci este limitată de norma imperativă a legii.

Principiul libertății actelor juridice are două aplicații principale:

- a) principiul libertății contractuale (în materia actelor bilaterale);
- b) principiul consensualismului (care se manifestă, atât în materia actelor unilaterale, cât și bilaterale sau multilaterale).

Atunci când cele două voințe (declarată și reală) se află în discordanță, se pune problema: căreia dintre cele două voințe trebuie să i se acorde prioritate?

Soluția la întrebarea de mai sus depinde de concepția adoptată. Astfel, în plan ideologic se manifestă două concepții relevante: concepția subiectivă și concepția obiectivă.

Potrivit concepției subiective are prioritate voința internă (reală).

Concepția obiectivă acordă prioritate voinței declarate, „întrucât, atât timp cât voința internă nu este exteriorizată, ea nu prezintă utilitate sau relevanță pentru drept”.

Secțiunea a III-a. Voința liberală

Intenția liberală nu beneficiază de o definiție legislativă (atât în plan național, cât și în cel european).

Doctrinar, definirea intenției liberale este diferită în raport cu cele două concepții care o influențează: *concepția obiectivă* și *concepția subiectivă*.

Potrivit *concepției obiective* (abstracte), intenția liberală are la bază conștiința individului și voința sa de a da fără a primi ceva în schimb, de a face un sacrificiu material în favoarea altuia.

În acest sens, sunt lipsite de relevanță motivele care au determinat manifestarea sa (de excepție, s.n.), de exemplu, dragoste, filantropie, religie etc.

Potrivit *concepției subiective*, intenția liberală presupune o însărăcire total (radical) dezinteresată, rod al unui altruism pur (imaculat). Astfel, intenția liberală stă la baza unui act de generozitate.

Trăsăturile principale care caracterizează intenția liberală sunt: caracterul spontan (firesc) *intuitu personae* și caracterul unilateral sau bilateral.

Noțiunea de *intuitu personae* semnifică o dispoziție făcută în considerarea unei persoane.

Caracterul *intuitu personae* este „inerent” noțiunii de intenție liberală. Astfel, caracterul *intuitu personae* implică și o serie de reguli ce țin de regimul juridic al actului liberal.

De exemplu, cazul clauzei prin care donatorul poate stipula întoarcerea bunurilor dăruite în patrimoniul său, atât în cazul în care donatarul ar muri înaintea sa, cât și în situația în care donatarul și descendenții săi ar muri înaintea sa.

Intenția liberală poate fi manifestată, atât în actele juridice unilaterale, cât și în actele bilaterale.

Inter vivos, dispunătorul își manifestă, de regulă, intenția liberală prin intermediul unui contract de donație, încheiat în favoarea donatarului. Astfel, manifestarea de voință juridică este contractuală.

În schimb, în actele juridice *mortis causa*, intenția liberală reprezintă voința unui singur dispunător (a testatorului).

În consecință, putem afirma fără tăgadă, că intenția liberală constituie manifestarea exclusivă a dispunătorului numai în actele de formație unilaterală (de exemplu, în cazul legatului cuprins în testament).

Susținerea are la bază cel puțin un argument de necontestat: actul unilateral este produsul unei singure persoane.

De regulă, obligațiile civile sunt înzestrate cu „mijloace juridice ofensive” pentru realizarea lor. În acest caz, obligațiile sunt perfecte.

Majoritatea raporturilor de obligații sunt obligații perfecte.

Obligațiile naturale sunt raporturile juridice de obligații în care sancțiunea constă în posibilitatea creditorului de a refuza restituirea prestației primite de la debitor, pe considerentul că acesta a făcut voluntar plata unei datorii pe care o avea.

Obligațiile naturale se împart în: obligații civile imperfecte și obligații naturale „datorii de conștiință”.

Obligațiile civile imperfecte sunt obligații naturale care nu s-au putut naște din cauza unui obstacol juridic, prezent la momentul nașterii sau au apărut pe parcursul existenței sale.

Obligațiile naturale – datorii de conștiință – sunt obligații care își au originea și suportul în resursele spirituale și morale ale ființei umane.

Deși sunt lipsite de vitalitatea obligațiilor civile perfecte, obligațiile naturale produc totuși următoarele efecte juridice:

a). Prin executarea voluntară a prestației ce face obiectul obligației naturale, *debitorul face o plată valabilă și ireversibilă*.

b). Unele obligații naturale pot fi confirmate expres prin voința unilaterală a debitorului. În acest fel, ele devin obligații civile perfecte.

- c). Obligațiile naturale pot fi transformate în obligații civile perfecte prin novatie.
- d). Obligațiile naturale se pot transmite prin cesiune de creanță, cesiune de datorie sau cesiune de contract.

Practic, obligațiile naturale se manifestă îndeosebi în domeniul liberalităților. Astfel, s-a susținut că obligațiile naturale au mai mult rolul de a se sustrage strictetei regimului juridic al liberalităților.

Doctrinar însă, raportul în care se află obligațiile naturale cu liberalitățile este greu de conturat (în timp, el fiind obiectul unor dispute juridice intense).

Capitolul II. Actul juridic civil: manifestare legală a voinței

Secțiunea I. Noțiunea de act juridic. Clasificarea actelor juridice gratuite

Actul juridic civil este o manifestare de voință făcută cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a naște, modifica sau stinge un raport juridic concret.

În doctrină, au fost exprimate două categorii ale actului juridic civil.

Potrivit „definiției tradiționale”, actul juridic civil este o manifestare de voință săvârșită cu intenția de a produce efecte juridice, respectiv de a naște, modifica ori stinge un raport juridic concret.

Într-o altă susținere, actul juridic a fost definit ca „o manifestare de voință – unilaterală, bilaterală sau multilaterală, săvârșită cu intenția de a stabili, modifica sau stinge (potrivit dreptului obiectiv) raporturi juridice, cu condiția ca de existența acestei intenții să depindă însăși producerea efectelor juridice”.

Astfel, actul juridic civil este definit prin trei elemente:

- a). Actul juridic civil este o manifestare de voință (care poate să provină de la una sau de la mai multe persoane fizice ori juridice);
- b). Manifestarea de voință este exprimată cu intenția de a produce efecte juridice civile;
- c). Efectele juridice urmărite de părți pot consta în a da naștere, a modifica sau a stinge un raport juridic civil concret.

De precizat că termenul „act” poate avea două înțelesuri:

- a) de operațiune juridică (*negotium iuris*) sau,
- b) de înscris constatator al manifestării de voință, adică suportul material care consemnează sau redă operațiunea juridică (*instrumentum probationis*).

În contextul de mai sus, facem distincție între faptele săvârșite cu intenția de a produce efecte juridice (respectiv „actele juridice civile”) și faptele săvârșite fără intenția de a produce efecte juridice (care efecte se produc în temeiul legii).

După scopul urmărit la încheierea lor, *actele juridice se împart* în: acte juridice cu titlu oneros și acte juridice cu titlu gratuit.

Actul juridic cu titlu oneros este cel care, în schimbul folosului patrimonial procurat de o parte celeilalte părți, se urmărește obținerea altui folos patrimonial. De exemplu, contractele de vânzare, schimb, locațiune etc.

Actul juridic cu titlu gratuit este cel în care se procură un folos patrimonial fără a se urmări obținerea altui folos patrimonial în schimb. De exemplu, donația, comodatul etc.

Actele juridice cu titlu gratuit se împart în: *acte dezinteresate și liberalități*.

Actele dezinteresate sunt acele acte juridice cu titlu gratuit prin care dispunătorul procură un avantaj patrimonial cuiva fără să își micșoreze patrimoniul.

De exemplu, mandatul gratuit, comodatul etc.

Liberalitățile sunt acele acte juridice cu titlu gratuit prin care dispunătorul își micșorează patrimoniul cu folosul patrimonial procurat gratificantului.

Potrivit art. 984 C. civ., „Liberalitatea este actul juridic prin care o persoană dispune cu titlu gratuit de bunurile sale, în tot sau în parte, în favoarea unei alte persoane”.

De precizat că liberalitatea își păstrează caracterul gratuit, atâta vreme cât sarcina nu întrece valoarea actului liberal propriu-zis.

Codul civil recunoaște expres, două categorii de liberalități: donațiile și legatele cuprinse în testamente. Astfel, potrivit art. 984 alin. 2 C. civ., „Nu se pot face liberalități decât prin donație sau prin legat cuprins în testament” (s.n.).

În doctrină s-a observat că unele acte juridice sunt prin esența lor, oneroase sau gratuite, în timp ce la alte acte juridice, caracterul lor oneros sau gratuit ține doar de natura lor.

De exemplu, vânzarea, schimbul, locațiunea etc., sunt prin esența lor contracte oneroase (neputând dobândi caracter gratuit).

În schimb, mandatul, împrumutul, depozitul sunt contracte gratuite prin esență, dar care pot avea și caracter oneros, sub forma mandatului remunerat, depozitului remunerat sau a împrumutului cu dobândă.

Raportul dintre liberalități și acte dezinteresate este dat de deosebiri, respectiv asemănările dintre ele.

Pentru efectuarea departajării, trebuie stabilit raportul cauză-scop care a determinat voința celui care își asumă obligații prin respectivul act liberal.

După numărul părților, actele juridice civile se clasifică în: unilaterale, bilaterale și multilaterale.

a). *Actul juridic unilateral* este rezultatul voinței unei singure părți. Potrivit art. 1324 C. civ.: „Este unilateral actul juridic care presupune numai manifestarea de voință a autorului său”.

În doctrină, sintagma „act juridic unilateral” este utilizată ori de câte ori este vorba de un act juridic care exprimă voința unică a autorului său.

Din această categorie fac parte: testamentul, acceptarea (sau renunțarea) moștenirii, denunțarea unui contract etc.

Rezultă că actul juridic unilateral este o manifestare a unei voințe în scopul producerii de efecte juridice (nefiind condiționat de consimțământul altei persoane).

În schimb, *promisiunea unilaterală* este condiționată de acceptarea cocontractantului. Astfel, în acest caz, actul juridic unilateral și promisiunea unilaterală se află într-o „relație similară celei convenție-contract”.

b). *Actul juridic bilateral* reprezintă voințele concordante a două părți.

Din această categorie (generală) fac parte contractele (de vânzare, de schimb, de donație etc.).

Dintre actele juridice bilaterale, doar contractul de donație este un act juridic liberal, o liberalitate (art. 984 alin. 2 C. civ.).

Donația se delimitează de alte contracte civile prin caracterele sale juridice. Astfel, donația este un contract *unilateral* (deoarece numai una dintre părți are obligații contractuale); *gratuit* (deoarece donatarul nu este obligat, în principiu, la plata vreunui echivalent); *solemn* (deoarece este supus formei autentice) și *translativ de proprietate* (deoarece, transferă dreptul de proprietate de la donator la donatar).

c) *Actul juridic multilateral* este rezultatul voințelor a trei sau mai multor persoane.

Secțiunea a II-a. Condițiile actului juridic civil

Potrivit art. 1179 C. civ., „Condițiile esențiale pentru validitatea unui contract sunt: 1. capacitatea de a contracta; 2. consimțământul părților; 3. un obiect determinat și licit; 4. o cauză licită și morală. În măsura în care legea prevede o anumită formă a contractului, aceasta trebuie respectată, sub sancțiunea prevăzută de dispozițiile aplicabile (nulitatea, s.n.)”.

a). *Capacitatea de a încheia acte juridice* este o condiție de fond, esențială, generală și reprezintă acea parte a capacității de folosință a persoanelor fizice și juridice ce constă în aptitudinea subiectului de drept civil de a deveni titular de drepturi și obligații civile (prin încheierea de acte juridice civile).

Orice persoană are capacitate de folosință și, cu excepția cazurilor prevăzute de lege, capacitate de exercițiu (art. 28 C. civ.).

Capacitatea de folosință este aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații civile. Capacitatea de folosință începe la nașterea persoanei și încetează odată cu moartea acesteia (art. 34-35 C. civ.)

Capacitatea de exercițiu este aptitudinea persoanei de a încheia singură acte juridice civile.

Capacitatea de exercițiu deplină începe la data când persoana devine majoră.

O persoană devine majoră la împlinirea vârstei de 18 ani (art. 38 C. civ.).

b). *Consimțământ* este o condiție esențială de validitate a actului juridic civil (art. 1179 C. civ.).

Prin consimțământ se înțelege *manifestarea unilaterală de voință*, adică voința exteriorizată a autorului actului juridic unilateral sau a uneia dintre părțile actului juridic bilateral ori multilateral (de exemplu, acceptarea unei moșteniri).

Într-o altă accepțiune, prin consimțământ se desemnează *acordul de voințe* al părților în actele juridice bilaterale sau multilaterale (*concursum voluntatum*).

Pentru a fi valabil, consimțământul trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele „cerințe”:

- să provină de la o persoană cu discernământ;
- să fie exteriorizat (declarat);
- să fie exprimat cu intenția de a produce efecte juridice;
- să nu fie alterat de vreun viciu de consimțământ.

Viciile de consimțământ sunt împrejurări care afectează caracterul conștient și liber al voinței de a încheia un act juridic.

Consimțământul este viciat când este dat din eroare, surprins prin dol sau smuls prin violență (art. 1206 alin. 1 C. civ.).

Eroarea (viciu de consimțământ) reprezintă falsă reprezentare a unor împrejurări la încheierea unui act juridic.

Potrivit art. 1207 alin. 1 C. civ., „Partea care, la momentul încheierii contractului, se afla într-o eroare esențială *poate cere anularea acestuia*, dacă cealaltă parte știa sau, după caz, trebuia să știe că faptul asupra căruia a purtat eroarea era esențial pentru încheierea contractului” (s.n.).

Dolul („vicienia”) constă în manevrele frauduloase efectuate de una dintre părți pentru a determina cealaltă parte să încheie actul juridic civil.

Consimțământul este viciat prin dol atunci când „partea s-a aflat într-o eroare provocată de manoperele frauduloase ale celeilalte părți ori când aceasta din urmă a omis, în mod fraudulos, să îl informeze pe contractant asupra unor împrejurări pe care se cuvenea să i le dezvăluie” (art. 1214 alin. 1 C. civ.).

Violența constă în temerea indusă (insuflată) unei persoane pentru a o determina să încheie un contract.

După natura răului cu care se amenință, se distinge între:

- a) violență *fizică* (atunci când amenințarea cu răul privește integritatea fizică ori bunurile persoanei);
- b) violență *morală* (atunci când amenințarea cu răul se referă la onoarea, cinstea ori sentimentele persoanei).

Leziunea – viciu de consimțământ. Potrivit art. 1221 alin. 1 C. civ., „Există leziune atunci când una dintre părți, profitând de starea de nevoie, de lipsa de experiență ori de lipsa de cunoștințe a celeilalte părți, stipulează în favoarea sa ori a unei alte persoane o prestație de o valoare considerabil mai mare, la data încheierii contractului, decât valoarea propriei prestații”.

Leziunea trebuie să îndeplinească *trei condiții*:

- leziunea să fie legată de actul juridic respectiv;
- leziunea să existe în momentul încheierii actului juridic;
- leziunea să presupună o disproporție vădită între prestații.

În condițiile Noul Cod civil, apreciem că în soluționarea naturii juridice a leziunii trebuie să distingem între leziunea în cazul majorului și leziunea în cazul minorului.

În cazul *minorului*, leziunea poate fi invocată atunci când actul juridic civil este de administrare. În plus, actul trebuie să fie bilateral, oneros comutativ și păgubitor pentru minor (art. 1221 alin. 3 C. civ.).

În cazul *majorului* sunt aplicabile dispozițiile art. 1221 alin. 1 C. civ., potrivit cărora, „una dintre părți, profitând de starea de nevoie, de lipsa de experiență ori de lipsa de cunoștințe a celeilalte părți, stipulează în favoarea sa ori a unei alte persoane o prestație de o valoare considerabil mai mare, la data încheierii contractului, decât valoarea propriei prestații”

c). *Obiectul actului juridic civil* este unul dintre cele două componente ale *conținutului voinței juridice*.

Prin Noul Cod civil, *obiectul contractului* îl reprezintă operațiunea juridică, precum vânzarea, locațiunea, împrumutul și altele asemenea, convenită de părți, astfel cum aceasta reiese din ansamblul drepturilor și obligațiilor contractuale (art. 1225 alin. 1 C. civ.).

Sistematizând cerințele impuse de Noul Cod civil, obiectul actului juridic civil trebuie: să existe; să fie în circuitul civil; să fie determinat sau determinabil; să fie posibil; să fie licit și moral.

d). *Cauza* este motivul care determină fiecare parte să încheie contractul” (art. 1235 C. civ.). Cauza reprezintă „prefigurarea mintală a scopului” urmărit prin încheierea actului juridic.

Ca și condiție de validitate (art. 1179 C. civ.), cauza actului juridic nu se confundă cu consimțământul, ci, dimpotrivă, împreună cu acesta formează voința juridică.

Cauza nu se confundă nici cu obiectul actului juridic. Astfel, dacă obiectul actului juridic arată „ce se datorează” (*qui debetur*), cauza arată pentru ce se datorează.

În structura sa, cauza prezintă *două elemente*: scopul imediat și scopul mediat.

a). Scopul *imediat* (*causa proxima*) este abstract și invariabil în cadrul anumitor categorii de contracte.

b). Scopul *mediat* (*causa remota*), element concret și variabil de la o categorie la alta de acte juridice, constă în motivul determinant al încheierii actului juridic.

Potrivit art. 1236 alin. 1 C. civ., „Cauza trebuie să existe, să fie licită și morală”. Astfel, pentru validitatea actului juridic respectiv, cauza trebuie să îndeplinească următoarele cerințe: să existe; să fie reală, să fie licită și să fie morală.

e). *Forma actului juridic civil* (*stricto sensu*) constituie modalitatea de exteriorizare a manifestării de voință, făcută cu intenția de a crea, modifica sau stinge un raport juridic civil.

Forma actului juridic civil este supusă celor două principii: consensualismul și formalismul.

Principiul *consensualismului* este regula de drept potrivit căreia simpla manifestare de voință este suficientă pentru ca actul juridic civil să ia naștere în mod valabil.

Principiul *formalismului* este regula de drept potrivit căreia, pentru ca actul juridic civil să ia naștere în mod valabil, manifestarea de voință trebuie să îmbrace și o anumită formă (verbală, scrisă, solemnă etc.).

După consecințele juridice ale nerespectării formei, *lato sensu*, „forma actului juridic civil” desemnează trei cerințe:

- forma cerută pentru însăși validitatea actului juridic (forma *ad validitatem*);
- forma cerută pentru probarea actului juridic (forma *ad probationem*), și
- forma cerută pentru opozabilitatea actului juridic față de terți (forma *ad oposabilitatem*).

Forma *ad validitatem* este o condiție de validitate, esențială și specială, care constă în necesitatea îndeplinirii formalităților prestabilite de lege pentru actul juridic civil.

Forma cerută pentru probarea actului juridic civil constă în întocmirea unui înscris pentru a dovedi actul juridic.

Forma *ad probationem* este obligatorie, iar nerespectarea ei atrage, în principiu, inadmisibilitatea dovedirii actului juridic civil cu un alt mijloc de probă.

Forma cerută pentru *opozabilitatea față de terți* a actului juridic civil presupune respectarea formalităților necesare pentru a face actul opozabil persoanelor care nu au participat la încheierea lui (în scopul ocrotirii drepturilor sau intereselor acestora).

Forma cerută pentru opozabilitate este *obligatorie*.

Secțiunea a III-a. Modalitățile actului juridic civil

Modalitățile reprezintă elemente sau împrejurări viitoare, de a căror realizare părțile fac să depindă efectele actului juridic.

Modalitățile care afectează actul juridic (reglementate în dispozițiile de mai sus) sunt: „termenul” și „condiția” (art. 1398 C. civ.).

La cele două modalități de mai sus adăugăm și „sarcina”, *modalitate ce afectează liberalitățile*.

a). *Termenul (dies)* este un eveniment viitor și sigur ca realizare, de care depinde producerea sau stingerea efectelor unui act juridic.

Termenul prezintă următoarele *caractere juridice*:

a). Termenul este un eveniment *viitor* ce afectează actul juridic civil.

b). Termenul este un eveniment *sigur* (ca realizare).

c). Termenul este un eveniment ce afectează *executarea* actului juridic civil.

În raport cu *efectele sale*, termenul este: suspensiv și extinctiv.

Termenul *suspensiv* amână: până la împlinirea lui este amânată scadența obligației (art. 1412 alin. 1 C. civ.).

De exemplu, termenul de scadență a unui contract de împrumut.

Termenul este *extinctiv* atunci când, la împlinirea lui, obligația se stinge (art. 1412 alin. 2 C. civ.).

De exemplu, data morții credentierului în contractul de întreținere.

Termenul extinctiv are ca efect stingerea dreptului subiectiv civil și a obligației corelative. Astfel, până la împlinirea termenului extinctiv, raportul juridic civil concret își produce efectele (iar după împlinirea termenului, actele își epuizează efectele).

b). *Condiția* este un eveniment viitor și nesigur ca realizare, de care depinde existența (nașterea sau stingerea) actului juridic.

Condiția prezintă următoarele *caractere juridice*.

a). Condiția este un eveniment *viitor* ce afectează actul juridic civil.

b). Condiția este un eveniment *nesigur* (ca realizare).

c). Condiția este un eveniment ce afectează *nașterea sau stingerea* actului juridic civil.

În raport de efectele produse, condiția este suspensivă și rezolutorie.

Condiția suspensivă este cea în care, până la realizarea ei, existența drepturilor și obligațiilor părților este suspendată.

Potrivit Noului Cod civil, „Condiția este suspensivă atunci când de îndeplinirea sa depinde eficacitatea obligației” (art. 1400 alin. 1 C. civ.).

Condiția rezolutorie este cea care, până la realizarea ei, drepturile și obligațiile părților sunt considerate că există și se execută.

Potrivit Noului Cod civil, „Condiția este rezolutorie atunci când îndeplinirea ei determină desființarea obligației” (art. 1401 alin. 2 C. civ.).

Dacă condiția rezolutorie a fost realizată, actul juridic se desființează retroactiv, ca și cum n-ar fi fost încheiat niciodată.

Atunci când condiția rezolutorie nu se realizează, actul juridic se consolidează.

c). *Sarcina* este o obligație de a da, a face sau a nu face impusă gratificatului de către dispunător, în liberalități (donații sau testamente).

În raport de *persoana beneficiarului*, sarcina poate fi de trei feluri:

– în favoarea dispunătorului (care se poate constitui numai printr-o donație);

– în favoarea gratificatului (când se asumă o obligație care egalează sau întrece valoarea emolumentului donației, caz în care actul juridic nu mai este gratuit, ci cu titlu oneros);

– în favoarea unei terțe persoane (în acest caz, sarcina este o formă de manifestare a stipulației pentru altul).

Efecte. Neexecutarea sarcinii, nu constituie caz de invalidare (nulitate) a actului juridic civil, ci afectează numai producerea efectelor sale (ineficacitatea actului juridic, s.n.).

Neexecutarea sarcinii dă dreptul dispunătorului la revocarea sau rezoluțiunea actului juridic (după cum este rodul manifestării de voință a dispunătorului sau litera legii).

Revocarea pentru neexecutarea culpabilă a sarcinii trebuie cerută pe cale judecătorească, în același condiții ca și rezoluțiunea contractelor sinalagmatice (prevăzută de art. 1020-1021 C. civ.).

Moștenitorii care beneficiază de ineficacitatea legatului sunt obligați să execute legatul-sarcină (art. 1073 C. civ.).

PARTEA A II-A

TESTAMENTUL: MANIFESTARE COMPLEXĂ A VOINȚEI *MORTIS CAUSA*

Capitolul I. Moștenirea testamentară, în contextul general al transmisiunii succesoriale

Secțiunea I. Moștenire sau succesiune?

Potrivit art. 953 C. civ., „Moștenirea este *transmiterea* patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă” (s.n.).

Moștenirea este o modalitate de transmitere a proprietății. Astfel, potrivit art. 557 alin. 1 C. civ., „Dreptul de proprietate se poate dobândi, în condițiile legii, prin convenție, prin moștenire legală sau testamentară (...)”.

Din cele de mai sus, rezultă că prin moștenire se transmite *patrimoniul* (ca ansamblu de drepturi și obligații) unei persoane fizice decedate.

Pentru desemnarea transmisiunii *mortis causa*, Noul Cod civil folosește, de regulă, termenul de „moștenire” (de exemplu, „moștenirea legală”, „moștenirea vacantă”, „condițiile dreptului de a moșteni” etc.).

Cu toate acestea, de multe ori legiuitorul recurge și la termenul de „succesiune”, termen consacrat în materie (de exemplu, „reprezentare succesorală”, „cotă succesorală”, „rezervă succesorală”, „masă succesorală”, „opțiune succesorală”, „succesibil” etc.).

Lato sensu, prin succesiune se înțelege transmisiunea unui patrimoniu sau a unui bun de la o persoană (fizică sau juridică) către o altă persoană, atât prin acte juridice între vii, cât și prin acte juridice pentru cauză de moarte. Astfel, în acest sens, succesiunea include toate transmisiunile.

Stricto sensu, prin succesiune se înțelege transmisiunea unui patrimoniu ori a unor bunuri determinate de la o persoană fizică decedată către una sau mai multe persoane fizice sau juridice în ființă sau către stat.

Susținem termenul de „moștenire” (introdus în circulație mai ales după utilizarea sa de către „părintele moștenirii”), deoarece în limbajul național el exprimă cel mai bine domeniul respectiv. Din acest punct de vedere, apreciem că Noul Cod civil a fost inspirat atunci când l-a reconfirmat.

Amintim și termenul de „succesibil”, respectiv „persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală” (art. 1100 alin. 2 C. civ.).

Moștenirea este reglementată de Codul civil în Cartea a IV-a intitulată „Despre moștenire și liberalități”, Titlul I – „Dispoziții referitoare la moștenire în general”, Titlul II – „Moștenirea legală”; Titlul III – „Liberalitățile” și Titlul IV – „Transmisiunea și partajul moștenirii” (art. 953-1163).

Secțiunea a II-a. Felurile transmisiunii succesoriale

Potrivit art. 955 alin. 1 C. civ., „Patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament”.

Din textul de mai sus rezultă că moștenirea este de două feluri:

a) *moștenirea legală* (când transmisiunea succesorală are loc în temeiul legii), și

b) *moștenirea testamentară* (când patrimoniul succesoral se transmite potrivit voinței autorului, exprimată prin testament).

Voința *mortis causa* a autorului poate fi manifestată, atât prin testament (art. 955 alin. 1 C. civ.), cât și contractual, prin convenție matrimonială (art. 333 C. civ. privind „Clauza de preciput”).

Față de cele de mai sus, rezultă că doctrinar și legislativ, moștenirea este de trei feluri: în *temeiul legii* (moștenirea legală) și alte două feluri (moștenirea testamentară și moștenirea convențională), ambele prin *voința autorului* patrimoniului succesoral.

a) Moștenirea este *legală* atunci când transmiterea patrimoniului succesoral se realizează în *temeiul legii*, la persoanele în ordinea și în cotele strict determinate prin lege.

De precizat că potrivit art. 955 alin. 1 C. civ., moștenirea este legală atunci când autorul nu a dispus, în timpul vieții, de patrimoniul său prin testament (în favoarea uneia sau mai multor persoane).

Cu toate cele de mai sus, moștenirea va fi legală și atunci când autorul a dispus prin testament de averea sa, însă dispozițiile (legatele) sale nu epuizează întreaga masă succesorală. În acest caz, moștenire va fi și legală, dar numai pentru partea care depășește valoarea legatelor.

De asemenea, este posibil ca defunctul să fi întocmit un testament care însă cuprinde alte dispoziții decât cel prin care dispune de averea sa. Și în acest caz, moștenirea va fi *legală* (deoarece testamentul nu cuprinde legate).

b). Moștenirea este *testamentară* atunci când transmiterea patrimoniului succesoral se realizează în *temeiul voinței testatorului* la persoanele desemnate de către acesta prin testament.

Persoana care dispune prin testament poartă numele de „testator”, iar persoana care primește patrimoniul succesoral poartă numele de „legatar”.

Actul juridic cuprins în testament prin care testatorul dispune de patrimoniul său *mortis causa*, se numește „legat”.

Legatul este principalul act juridic cuprins în testament, însă testamentul („formă juridică”, s.n.) poate cuprinde și alte manifestări de voință ale autorului său, precum: dispoziții cu privire la înmormântare, exheredări de moștenitori legali, recunoașterea unui copil etc..

În contextul raportului în care se află cele două feluri de moștenire, doctrinar, se pun două întrebări.

Cele două feluri ale moștenirii (moștenirea legală și moștenirea testamentară, s.n.) *se exclud reciproc sau pot exista simultan?*

Care este raportul dintre cele două moșteniri: raport de *subordonare* sau *poziții egale*?

Potrivit art. 955 alin. 2 C. civ., o parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală.

Rezultă astfel, că cele două forme de moștenire nu se exclud reciproc, ci *pot să coexiste*. De exemplu, *de cuius* a făcut un testament prin care a lăsat toate bunurile sale mobile unui anumit legatar (legat cu titlu universal, s.n.), iar unul dintre bunurile imobile unei alte persoane (legat cu titlu particular, s.n.), iar cele două legate, luate împreună, nu epuizează întreaga masă succesorală. În acest caz, moștenirea va fi testamentară pentru patrimoniul cuprins în cele două legate și legală pentru diferență.

De asemenea, dacă defunctul a lăsat prin testament întreaga moștenire altor persoane decât moștenitorii rezervatari, aceștia din urmă vor primi (în *temeiul moștenirii legale*) partea din moștenire cuvenită rezervei succesorală (chiar împotriva voinței testatorului). Și în acest caz, devoluțiunea moștenirii va fi în parte legală și în parte testamentară.

Atunci când un moștenitor cumulează cele două calități (de moștenitor legal și testamentar), el are un drept de opțiune distinct (pentru fiecare calitate în parte), putând să opteze diferit. De exemplu, să accepte legatul și să renunțe la moștenirea legală (sau invers – art. 1102 alin. 1 și 2 C. civ.).

În ceea ce privește problema raportului în care se află cele două feluri de moștenire (enumerare expres în art. 955 alin. 1 C. civ.), urmează a ne prezenta opinia la sfârșitul lucrării.

c). *Moștenirea convențională* în Noul Cod civil (art. 333) presupune două elemente principale: unul general, convenția matrimonială, și altul special, clauza *mortis causa*.

Convenția matrimonială este un act juridic (un contract, s.n.) încheiat între viitorii soți prin care se stabilește regimul matrimonial aplicabil pe toată durata căsătoriei sau prin care modifică regimul matrimonial sub care s-au căsătorit.

Sub sancțiunea *nulității absolute*, convenția matrimonială se încheie prin înscris autenticat de notarul public, cu consimțământul tuturor părților, exprimat personal sau prin mandatar cu procură autentică, specială și având conținut predeterminat (art. 330 alin. 1 C. civ.).

Pentru opozabilitate, convențiile matrimoniale se înscriu în Registrul național notarial al regimurilor matrimoniale, organizat potrivit legii (art. 334 alin. 1 C. civ.).

Convenția matrimonială nu poate fi opusă terților cu privire la actele încheiate de aceștia cu unul dintre soți, decât dacă au fost îndeplinite formalitățile de publicitate sau dacă terții au cunoscut-o pe altă cale.

De asemenea, convenția matrimonială nu poate aduce atingere egalității dintre soți, autorității părintești sau devoluțiunii succesoriale legale (art. 332 C. civ.).

Clauza de preciput., „Prin convenție matrimonială se poate stipula ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înainte de partajul moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile comune, deținute în devălmășie sau în coproprietate” („Clauza de preciput” – art. 333 alin. 1 C. civ.).

Într-o interpretare extinsă, apreciem că o asemenea clauză poate să fie cuprinsă în convenția matrimonială, *indiferent de regimul matrimonial* ales. Astfel, viitorii soți pot să încheie o convenție matrimonială chiar și în situația în care optează pentru regimul comunității legale.

În doctrină, se apreciază că și regimul separației de patrimonii permite aplicarea clauzei de preciput. În această situație, pot fi luate în considerație dispozițiile art. 333 alin. 1 C. civ. care se referă la unul sau mai multe bunuri deținute în coproprietate ca obiect al clauzei de preciput (și deci soții pot să dobândească și în cadrul acestui regim, bunuri în coproprietate).

Astfel, în cadrul construcției actului juridic civil, „clauza de preciput” face parte din „efectele” acestuia, fiindcă este o *obligație* cuprinsă într-un contract (o clauză a convenției matrimoniale, s.n.).

Reamintim însă, că interesul special al cercetării noastre este poziția moștenirii testamentare în raport cu moștenirea legală. În acest context, posibil ca moștenirea convențională să încline balanța în favoarea moștenirilor izvorâte din voința autorului succesiunii.

Așadar, față de cele de mai sus, opinăm în favoarea recunoașterii legislative a celei de a treia formă de moștenire, respectiv *moștenirea convențională* (și, implicit, repunerea pe baze noi a așa-zisei „clauze de preciput”).

Capitolul II. Testamentul – tipar juridic *mortis causa*

Secțiunea I. Testamentul – noțiuni, caractere și cuprins

Potrivit legii, testamentul este „actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață” (art. 1034 C. civ.).

Testamentul este reglementat în Codul civil, Cartea a IV-a intitulată „Despre moștenire și liberalități”, Titlul III denumit „Liberalitățile”, art. 984-1099 (alături de donație).

Definiția dată testamentului prin Noul Cod civil nu diferă prea mult de cea anterioară (consacrată în art. 802 C. civ. 1864), potrivit căreia, „Testamentul este un act revocabil prin care testatorul dispune, pentru timpul încetării sale din viață, de tot sau parte din avutul său”.

Comparând totuși cele două noțiuni date în timp testamentului, la prima vedere, constatăm că definiția anterioară pare să fie mai cuprinzătoare (incluzând și obiectul dispoziției *mortis causa*).

În doctrina franceză definiției testamentului (preluată în totalitate de legiuitorul național) i s-a reproșat că actul testamentar poate exprima și alte voințe decât cele patrimoniale, precum cele referitoare la procedurile de înmormântare, executorul testamentar etc. (ceea este absolut real, s.n.).

Testamentul se individualizează ca instituție importantă de drept civil prin caracterile sale juridice.

În acest context, reamintim că potrivit legii, „Testamentul este actul *unilateral, personal și revocabil* prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață” (art. 1034 C. civ.).

În doctrină, *principalele caractere juridice* identificate ale testamentului sunt: caracterul *mortis causa*, caracterul solemn, caracterul unilateral, caracterul personal și caracterul revocabil.

De regulă, testamentul conține dispoziții referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile ce fac parte din acesta, precum și la desemnarea directă sau indirectă a legatarului (art. 1035 C. civ.).

Din dispozițiile Codului civil de mai sus, rezultă că principalul conținut al testamentului îl constituie *legatele*.

Pe lângă acestea, testamentul poate cuprinde și alte dispoziții de ultimă voință (art. 1035 C. civ.), precum: a) dispoziții referitoare la partaj; b) revocarea dispozițiilor testamentare anterioare; c) dezmoștenirea; d) numirea de executori testamentari; e) sarcini impuse legatarilor sau moștenitorilor legali.

Alte dispoziții testamentare „care nu se referă la patrimoniul succesoral” și care produc efecte după decesul testatorului sunt cuprinse în „Îndrumarul notarial” emis de Uniunea Națională a Notarilor Publici din România în 2011. Le prezentăm succint în continuare.

a). Recunoașterea unui copil din afara căsătoriei, atât de către mamă, cât și de către tată (recunoașterea copilului conceput și născut în afara căsătoriei).

Recunoașterea unui copil făcută prin testament, *nu se poate revoca* (art. 416 C. civ.);

b). Părintele poate desemna persoana care urmează a fi numită tutore al copiilor săi (art. 114 C. civ.).

c). Fiecare soț poate dispune prin testament de partea ce i s-ar cuveni din comunitatea de bunuri, la încetarea căsătoriei (art. 350 C. civ.).

d). Testatorul poate să-și dea acordul (sau să interzică) după decesul său, folosirea prelevării de organe, țesuturi și celule umane, în scop terapeutic sau științific (art. 81 C. civ.).

e). Testatorul poate dispune de modalitatea de efectuare a propriilor sale funeralii și poate da dispoziții cu privire la corpul său după moarte (art. 80 C. civ.).

f). Numirea unui executor testamentar și limitele puterilor sale.

g) Înființarea unei fundații (urmând ca scopul și patrimoniul acesteia să fie precizate de testator).

h) Prin testament (sau prin convenție) se poate interzice înstrăinarea unui bun, însă numai pentru o durată de cel mult 49 de ani.

i). Prin legat (dar și prin convenție), se poate împuternici o persoană în vederea administrării unuia sau mai multor bunuri, a unei mase patrimoniale sau a unui patrimoniu care nu îi aparține.

j). Prin testament, testatorul poate să aleagă legea aplicabilă propriei sale succesiuni (art. 2634 C. civ.).

De remarcat că, și sub aspectul conținutului, „testamentul” nu se confundă cu „legatul” (putând exista valabil și fără acesta din urmă, s.n.).

Secțiunea a II-a. Natura juridică testamentului.

Testamentul act juridic sau formă juridică?

În literatura juridică, testamentul este calificat deopotrivă, „act juridic civil”, dar și „formă juridică”.

a). *Într-o opinie*, testamentul are natura juridică a unui „act juridic civil”.

Prin „act juridic civil se înțelege manifestarea de voință sau, după caz, acordul de voințe făcut cu intenția de a produce efecte juridice, adică de a naște, de a modifica sau de a stinge un raport juridic civil concret”.

Elementele caracteristice actului juridic civil desprinse din definiția de mai sus, sunt următoarele:

- o manifestare de voință (sau acord de voințe) a uneia sau mai multor persoane fizice ori juridice;

- intenția persoanei fizice sau juridice de a produce efecte juridice civile (intenția deosebește actul juridic de fapta juridică, aceasta din urmă fiind săvârșită fără intenția de a se produce efecte juridice);

- efectele juridice urmărite pot consta în nașterea, modificarea sau stingerea unui raport juridic civil concret.

b) Într-un *alt punct de vedere*, testamentul este calificat drept „formă juridică” (tipar, suport, vehicul purtător etc.). Prezentăm câteva susțineri.

Testamentul nu este „decât un tipar juridic”, o formă în care trebuie să fie îmbrăcate unele „acte de ultimă voință, cum sunt legatul sau execuția testamentară, sau care poate să îmbrace alte asemenea acte, precum revocarea unei dispoziții testamentare sau să cuprindă chiar acte ce nu sunt de ultimă voință” (de exemplu, recunoașterea unui copil din afara căsătoriei).

Testamentul este un act juridic complex, dar în același timp este un „vehicul purtător” al altor acte juridice care sunt strict legate de acest „vehicul” sau au o relativă autonomie în raport cu acesta (de exemplu, recunoașterea filiației unei persoane).

Testamentul nu este un simplu act juridic, el este un *act juridic excepțional*, este un tipar juridic, cuprinzând o multitudine de acte juridice de sine stătătoare cu regimuri juridice aparte.

Astfel, testamentul este mai mult decât un simplu act juridic, și anume o *formă juridică* ce poate cuprinde *diferite acte juridice* cu regim juridic deosebit.

Susținerea de mai sus este importantă, deoarece admite că nulitatea unui *act juridic* cuprins în testament *nu atrage implicit și nulitatea celorlalte manifestări de voințe* testamentare.

Testamentul este „suportul formal” pentru toate aceste „dispoziții cu valoare de acte juridice și trebuie să îndeplinească *condițiile de fond* prevăzute pentru actul în cauză (legate partaj de ascendent, revocarea unui testament anterior etc.) și *condițiile de formă* ale testamentului” (s.n.).

Secțiunea a III-a. Evoluția istorică a testamentului

Instituția testamentului datează de peste două mii de ani. În această perioadă, evoluția testamentului a cunoscut creșteri și descreșteri, datorate în general, modificărilor intervenite în societățile care l-au adoptat.

a). În *perioada romană*, dreptul de moștenire a cunoscut prima sa consacrare și a evoluat direct sub influența familiei și a dreptului de proprietate.

Primele norme cu caracter nejuridic atribuiau moștenirea *membrilor ginților*.

În această etapă, bunurile se atribuiau ereditar, potrivit rudeniei materne, iar ulterior, celei paterne.

După apariția statului, obiceiurile devin reguli juridice care stau la baza moștenirii legale (*ab intestat*).

Odată cu evoluția societății romane a apărut și testamentul.

La început, testamentul a apărut sub forma unor acte *inter vivos*. Astfel, testatorul dispunea de patrimoniul său încă din timpul vieții, iar cei instituți ca succesori deveneau proprietari chiar din acel moment.

Apariția testamentului a fost deci consecința consolidării proprietății private, fapt pentru care proprietarul putea dispune de bunurile sale, atât în timpul vieții, cât și după moarte.

La vremea respectivă, succesiunea legală exista deja, dar nu coexista cu succesiunea testamentară (cu particularitățile timpurilor).

Vechiul drept roman a cunoscut trei forme de testament: *calatis comitiis*, *in procinctu* și *per aes et libram*.

- Testamentul *calatis comitiis*, îmbrăca forma unei legi votate de *comitia curiata* prin care succesiunea legală putea fi modificată.

Forma *calatis comitiis* reprezenta perioada în care testamentul era privit cu reticență și constituia un compromis între dispoziția legală și voința testatorului.

- Testamentul *in procinctu* se făcea în fața armatei înainte de luptă, și era accesibil și plebeilor.

Testamentul *in procinctu* trebuia făcut cât mai simplu. Astfel, o simplă declarație făcută în fața soldaților era suficientă (și ținea locul formalităților îndeplinite anterior, prin *comisiile calate*).

Testamentul *in procinctu* avea dezavantajul că era accesibil numai soldaților și astfel, de acesta puteau uza exclusiv cetățenii cu vârste între 17 și 46 de ani.

- Testamentul *per aes et libram* era cel prin care dispunătorul *mortis causa*, transmitea prin *mancipatio* patrimoniul unei persoane numită *emptor familiae*.

Testamentul *per aes et libram* reprezenta o aplicație a mancipațiunii fiduciare.

Astfel, testatorul încheia cu *emptor familiae* diferite pacte fiduciare în care se arăta numele moștenitorului, precum și modul în care vor fi împărțite bunurile succesiunii.

Dreptul *clasic roman* a cunoscut alte trei forme de testament: testamentul nuncupativ, testamentul pretorian și testamentul militar. Aceste forme au fost utilizate în dreptul clasic, alături de testamentul *per aes et libram* (preluat din perioada anterioară).

- Testamentul *nuncupativ* era o manifestare de voință făcută sub forma unei declarații numită *nuncupatio*, exprimată cu voce tare de testator, în prezența a șapte martori, prin care făcea cunoscut numele *heredelui* său (precum și alte dispoziții de ultimă voință).

- Testamentul *pretorian* era întocmit în formă scrisă și purta sigiliile a șapte martori.

Prin prezența celor șapte martori (compus din: cinci martori de la *mancipatiune*, *libripens* și *emptor familiae*), la încheierea înscrisului, testamentul pretorian se apropia de testamentul *per aes et libram*.

- Testamentul *militar* nu presupunea îndeplinirea unei condiții de formă.

Testamentul militar putea deci să fie făcut oricum, dar cu condiția ca manifestarea de ultimă voință a testatorului să fie clar exprimată.

b). *Vechiul drept românesc* a cunoscut două forme testamentare importante: limba de moarte și diata.

„Limba de moarte” a fost prima manifestare testamentară a obiceiului pământului (cu care, în tip, a ajuns să se confunde, s.n.).

Limba de moarte consta într-o declarație verbală a autorului, cu privire la destinația avutului său după moarte.

Potrivit art. 745 din Codul Calimach, „Nevrând sau neputând cineva să facă testamentu în scris oprindu-se de boală sau de altă pricină volnic este să facă testamentu nescrisu”.

Limba de moarte (ca act solemn) trebuia exprimată în fața unei persoane aparținând clerului (o „față bisericească”) – care trebuia să rețină cele instituite de testator și să le comunice moștenitorilor; precum și a martorilor.

Limba de moarte a fost folosită ca formă testamentară o perioadă lungă de timp (chir și după apariția diatei care avea o zonă mai restrânsă de aplicabilitate și o procedură dificilă vremurilor respective).

Diata (zapisul sau izvodul) era un *înscriș* privind dispozițiile testatorului, care trebuia să îndeplinească trei condiții de validitate: să fie semnată sau să poarte amprenta autorului; să fie datată și să fie asistată de mai mulți martori.

Diata a fost cunoscută și sub denumirile de: „scisoare”, „zapis”, „isvod”, „carte” etc.

Pentru valabilitatea sa, diata trebuia să îndeplinească următoarele condiții: să fie scrisă și semnată de testator cu degetul sau pecetea; să fie datată; să fie asistată de martori.

Martori la întocmirea înscrisului testamentar puteau fi, atât bărbații, cât și femeile. Și unii și alții trebuiau să fie persoane de bună-credință.

Reprezentativ pentru calitatea de martor era cerința că „trebuie să fie martori constiți și bătrâni”.

La întocmirea diatei puteau să asiste și *moștenitorii* (fără însă ca prezența lor să fie condiție de valabilitate).

Dintre moștenitori, interesa mai ales *asistența rudelor înlăturate* de la moștenire (pentru a confirma, prin semnătura lor, valabilitatea actului și eliminarea litigiilor ulterioare).

Pe lângă condițiile de mai sus, diata cunoștea și o *procedură superioară de validare*, denumită „Întăritura”, care consta în confirmarea valabilității dispoziției *mortis causa* de către *sfatul boierilor, domnitor sau mitropolit*.

În cuprinsul diatei, după ce se specificau moștenitorii, testatorul putea repartiza o cîtime din patrimoniul său (numită „partea sufletului”) unei rude sau chiar preotului, pentru a îndeplini daturile religioase specifice credinței creștin-ortodoxe (pomeni, parastase, sărindare pentru sufletul său).

„Partea sufletului” este instituția juridică a vechiului drept românesc care a determinat apariția „rezervei succesoriale” (de mai târziu).

c). Potrivit *Codului civil de la 1864*: Nimeni nu va putea dispune de avutul său, cu titlu gratuit, decât cu formele prescrise de lege pentru donațiuni între vii sau prin testament (art. 800).

Donațiunea este un act de liberalitate prin care donatoarele da irevocabil un lucru donatarului care-l primește (art. 801).

Testamentul este un act revocabil prin care testatorul dispune, pentru timpul încetării sale din viață, de tot sau parte din avutul său (art. 802).

Substituțiile sau fideicomisele sunt prohibite; orice dispoziții prin care donatarul, eredele instituit sau legatarul va fi însărcinat de a conserva și a remite la o a treia persoană, va fi nulă, chiar în privirea donatarului, a eredelui numit sau a legatarului (art. 803).

Ca excepție (la regula de mai sus) este *permisă* dispoziția prin care o a treia persoană ar fi chemată a lua darul, ereditatea sau legatul, în cazul când donatarul, eredele numit, sau legatarul nu ar primi sau nu ar putea primi (art. 804).

Este permisă asemenea dispoziția între vii sau testamentară, prin care uzufructul se dă la o persoană și proprietatea nuda la alta (art. 805).

În principiu, „Minorul mai mic de 16 ani nu poate dispune nici într-un fel” (art. 806).

Minorul de 16 ani poate dispune prin testament și numai pentru jumătate din bunurile de care după lege poate dispune majorele (art. 807).

Este capabil de a primi prin testament oricine este conceput la epoca morții testatorului (art. 808).

Minorul de șasesprezece ani nu poate, prin testament, dispune în favoarea tutorelui său. Minorul, ajuns la majoritate, nu poate dispune nici prin donațiune între vii, nici prin testament, în favoarea fostului sau tutore, dacă socotelile definitive ale tutelei n-au fost prealabil date și primite. Sunt exceptați în amândouă cazurile de mai sus ascendenții minorilor, care sunt sau au fost tutori ai lor (art. 809).

Reguli generale. Orice persoană este capabilă de a face testament, dacă nu este poprită de lege (art. 856).

Două sau mai multe persoane nu pot testa prin același act, una în favoarea celeilalte, sau în favoarea unei a treia persoane (art. 857).

Un testament poate fi sau olograf, sau făcut prin act autentic, sau în forma mistică (art. 858).

Testamentul olograf nu este valabil decât când este scris în tot, datat și subsemnat de mana testatorului (art. 859).

Testamentul autentic este acela care s-a adevărit de judecătoria competența (art. 860).

Când testatorul va voi să facă un *testament mistic* sau secret, trebuie neapărat să-l iscălească, sau ca l-a scris el însuși, sau ca a pus pe altul a-l scrie.

Testamentele privilegiate sunt desemenă permise.

Testamentele militarilor și ale indivizilor întrebuințați în armata sunt în orice țară valabil făcute în prezenta unui cap de batalion sau de escadron, sau în prezenta oricărui alt ofițer superior, asistat de doi martori, sau în prezenta a doi comisari de război, sau în prezenta unui din comisari asistat de doi martori (art. 868).

Testamentul făcut într-un loc care este scos din comunicație din cauza ciumei sau altei boli contagioase, se poate face înaintea unui membru al consiliului municipal, asistat de doi martori (art. 872).

Testamentele făcute pe mare în timp de voiaj sunt valabile:

În toate cazurile, funcționarii în prezenta cărora se fac aceste testamente vor fi asistați de către doi martori (art. 874).

Secțiunea a IV-a. Condițiile de validitate ale testamentului. Particularități

Testamentul nu este un act juridic oarecare.

Testamentul este un act juridic special, complex, o formă juridică ce poate cuprinde mai multe manifestări de ultimă voință (fiecare având natura juridică a unui act juridic distinct).

În contextul de mai sus, analiza condițiilor de validitate trebuie să facă distincție între: condițiile de fond (pe care trebuie să le îndeplinească fiecare dispoziție în parte, ca act juridic distinct), și condiția de formă (pe care trebuie să o îndeplinească testamentul, ca suport al manifestărilor de voință).

a). *Capacitatea testatorului.* Ca regulă generală, orice persoană poate face și primi liberalități, cu respectarea regulilor privind capacitatea (art. 987 alin. 1 C. civ.).

Astfel, regula o constituie capacitatea de a dispune și de a primi prin liberalități, iar excepția, incapacitatea.

Incapacitatea este de strictă interpretare și deci trebuie expres reglementată de lege. Ea privește atât persoana testatorului, cât și persoana legatarului.

Potrivit art. 988 alin. 1 C. civ., persoana lipsită de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă nu poate dispune de bunurile sale prin liberalități, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

Din textul de lege, rezultă că *nu au capacitate* de a dispune prin testament, două categorii de persoane.

Persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani nu pot dispune prin testament nici personal și nici prin reprezentantul legal.

Persoanele puse sub interdicție judecătorească nu pot să dispună prin testament nici personal, nici prin reprezentant legal.

Potrivit legii, persoanele menționate mai sus, nu pot dispune prin liberalități, nici după dobândirea capacității depline de exercițiu, *în folosul reprezentantului ori ocrotitorului legal* (înainte de a primi descărcare pentru gestiunea sa).

Este *valabilă* liberalitatea făcută unei persoane desemnate de dispunător, cu o sarcină în favoarea unei persoane alese fie de gratificat, fie de un terț desemnat, la rândul său, tot de către dispunător.

În schimb, este considerată *nescrisă*, „clauza prin care, sub sancțiunea desființării liberalității sau restituirii obiectului acesteia, beneficiarul este obligat să nu conteste validitatea unei clauze de inalienabilitate ori să nu solicite revizuirea condițiilor sau a sarcinilor” (art. 1009 alin. 1 C. civ.).

b). *Consimțământul testatorului.* Potrivit art. 1038 alin. 1 C. civ., testamentul este valabil numai dacă testatorul a avut discernământ și consimțământul său nu a fost viciat la momentul facerii testamentului.

În materie testamentară, nu este suficient ca testatorul să aibă capacitate de exercițiu deplină recunoscută de lege, ci trebuie să aibă și „discernământ” (la momentul întocmirii testamentului).

Astfel, persoanele care nu au o voință conștientă la data încheierii testamentului nu pot dispune prin testament, chiar dacă nu sunt puse sub interdicție judecătorească.

În materie testamentară, voința testatorului poate să fie alterată prin eroare, dol și, uneori, prin violență.

Adesea, în materie testamentară, dolul se manifestă sub forma sugestiei și captației.

Captația constă în folosirea de manopere dolosive, în scopul de a înșela buna-credință a testatorului și de a-l determina să facă o liberalitate (pe care în alte condiții nu ar fi făcut-o).

Sugestia constă în folosirea unor mijloace nepermise, în scopul de a sădi în mintea testatorului ideea de a face o liberalitate (pe care nu ar fi făcut-o din proprie inițiativă).

c). Obiectul testamentului. Potrivit art. 1229 C. civ. (din materia contractelor), dar *cu aplicație și în testament*, „Numai bunurile care sunt în circuitul civil pot face obiectul unei prestații contractuale”.

În doctrină au fost identificate trei „tipuri” de obiect:

- obiectul testamentului (ca echivalent la contractului) ce constă în operațiunea juridică, respectiv liberalitatea *mortis causa* realizată de autorul moștenirii;

- obiectul obligației (specific legatului cu sarcină) constă în prestația legatarului în favoarea defunctului, în favoarea unui terț sau a sa însuși;

- obiectul derivat (întâlnit și în cazul legatului) ce constă în bunurile moștenirii.

Nu pot constitui obiect al legatului succesiunile nedeschise (art. 956 C. civ.).

d). *Cauza testamentului* reprezintă motivul impulsiv și personal care îl determină pe testator să facă testamentul.

În doctrină s-a susținut că valabilitatea testamentului (întemeiată pe legalitatea și moralitatea cauzei acestuia) se va aprecia în raport de *cauza concretă și determinantă* a actului de ultimă voință (și nu în raport de intenția liberală a testatorului comună tuturor liberalităților).

Într-un studiu recent și profund privind formalismul testamentar s-a pus în discuție *teoria caducității testamentului* prin dispariția cauzei.

Potrivit autorului, „un legat poate fi considerat caduc atunci când au încetat motivele care l-au determinat”.

e). *Forma este o condiție specială*, deoarece pentru validitate, ea trebuie respectată de testament – *support* al tuturor manifestărilor de voință *mortis causa*.

Testamentul este un act juridic solemn.

Nerespectarea cerinței *ad validitatem*, de formă, atrage nulitatea absolută a testamentului.

Noul Cod civil (în concordanță cu Codul civil de la 1864) consacră două condiții de formă, comune tuturor testamentelor: forma scrisă și interdicția testamentului reciproc.

Potrivit, art. 1034 C. civ., testamentul este actul prin care o persoană, numită testator, dispune „în una dintre formele cerute de lege”.

Rezultă că testamentul trebuie să fie realizat *ad validitatem* numai în forma scrisă.

Potrivit art. 1036 C. civ., „două sau mai multe persoane nu pot dispune, prin același testament, una în favoarea celeilalte sau în favoarea unui terț”.

Dispoziția de mai sus reglementează testamentul *reciproc* sau *conjunctiv*.

„Opreliștea legală se justifică, în mod obișnuit, prin atingerea pe care *testamentul conjunctiv* ar aduce-o caracterului prin esență revocabil al legatelor”.

De precizat că, interdicția operează numai atunci când două sau mai multe persoane testează una în favoarea celeilalte prin același testament în înțelesul de act juridic (nu de *instrumentum*).

Evident că interdicția nu se aplică situației în care se întocmesc două testamente pe hârtii diferite (sau chiar pe aceeași hârtie), dar care *nu se contopesc din punct de vedere intelectual*.

Secțiunea a V-a. Felurile testamentare în Noul Cod civil

Noul Cod civil dă posibilitatea dispunătorului *mortis causa* de a alege între opt feluri de testament: a) testamentele ordinare b) testamentele privilegiate și testamentele speciale.

a). *Testamentele ordinare*. Potrivit art. 1040 C. civ., testamentul ordinar poate fi olograf sau autentic.

Testamentul olograf este actul de ultimă voință scris în întregime, datat și semnat de mâna testatorului (art. 1041 C. civ.).

Testamentul olograf este creația exclusivă și personală a autorului său și ca *instrumentum*, constituie un înscris sub semnătură privată.

În concordanță cu dispoziția legală, reținem că testamentul olograf are trei elemente esențiale ce privesc scrierea, datarea și semnarea acestuia.

Cele trei cerințe de solemnitate (cerințe de formă, s.n.), respectiv scrierea, datarea și semnarea, trebuie să fie întrunite *cumulativ*.

Cerința scrierii testamentului de mâna autorului, derivă din concepția că actul scris în întregime de către testator este *expresia liberă și conștientă a voinței* acestuia.

Testamentul trebuie să fie datat de testator *proprio manu*.

În consecință, dacă data testamentului a fost scrisă de o terță persoană, testament este nul.

De regulă, data trebuie să cuprindă ziua, luna și anul redactării testamentului.

Pentru validitatea testamentului este *esențială* semnătura testatorului.

Prin semnătura pusă pe testamentul olograf, testatorul arată că și-a însușit cuprinsul acestuia.

Semnătura testatorului trebuie executată *proprio manu*.

Potrivit art. 1042 alin. 1 C. civ., „Înainte de a fi executat, testamentul olograf se va prezenta unui notar public pentru a fi vizat spre neschimbare”.

Testamentul olograf are natura juridică a unui înscris *sub semnătură privată* (și implicit, forța probantă a unui asemenea înscris).

Testamentul este autentic dacă a fost autentificat de către un notar public sau de către o altă persoană investită cu autoritate publică de către stat, potrivit legii (art. 1043 alin. 1 C. civ.).

Din textul de lege rezultă că pe teritoriul țării, agentul instrumentator, singurul investit cu autoritate publică de către stat, este *notarul public*.

În afara țării, procedura autentificării testamentelor este îndeplinită de *misiunile diplomatice și oficiile consulare* ale României (cu competență relativ egală cu cea a notarului public).

Testamentul autentificat de misiunile diplomatice ale României este „asimilat totalmente testamentului autentificat de un notar public din România” (art. 18 din Legea nr. 36/1995).

Codul civil cuprinde dispoziții distincte privind autentificarea testamentului unei persoane știutoare de carte și a autentificării testamentului „în situații particulare” (art. 1045 C. civ.).

În scop de informare a persoanelor care justifică existența unui interes legitim, notarul care autentifică testamentul are obligația să îl înscrie, de îndată, în Registrul național notarial ținut în format electronic, potrivit legii (art. 1046 C. civ.).

Siguranța dispozițiilor testamentare este asigurată și prin dispoziția potrivit căreia, informații cu privire la *existența unui testament* se pot da numai *după decesul testatorului* (art. 1046 C. civ.).

Testamentul autentic este un *înscris autentic*.

b). *Testamentele privilegiate*. Potrivit art. 1047 alin. 1 C. civ., sunt testamente privilegiate: testamentul în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepționale; testamentul maritim, fluvial sau făcut pe o aeronavă; testamentul militarilor și testamentul persoanelor internate într-o instituție sanitară.

Potrivit art. 1047 alin. 1 lit. a C. civ., se „poate întocmi în mod valabil un testament”, în caz de epidemii, catastrofe, războaie sau alte asemenea împrejurări excepționale.

Potrivit art. 1047 alin. 1 lit. b C. civ., se „poate întocmi în mod valabil un testament”, atunci când testatorul se află la bordul unui vas aflat sub pavilionul României, în cursul unei călătorii maritime sau fluviale.

Potrivit art. 1047 alin. 1 lit. c C. civ., se „poate întocmi în mod valabil un testament”, atunci când „testatorul este militar sau, fără a avea această calitate, este salariat ori prestează servicii în cadrul forțelor armate ale României”.

Potrivit art. 1047 alin. 1 lit. d C. civ., se poate întocmi în mod valabil un testament, atunci când testatorul care este internat într-o instituție sanitară, „în care notarul public nu are acces”.

Trei reguli comune care particularizează testamentele privilegiate, în general.

- Testamentele privilegiate trebuie *semnate* de testator, de agentul instrumentatori și de cei doi martori.

- Testamentele privilegiate *produc efecte juridice* numai dacă testatorul *a murit în situații de excepție*.

- Atunci când testatorul a decedat în situațiile speciale prevăzute de art. 1047 C. civ., testamentul privilegiat trebuie prezentat notarului public pentru *vizarea spre neschimbare*.

Testamentul privilegiat are natura juridică a unui act autentic în formă simplificată.

c). Testamentele speciale sunt: testamentul sumelor și valorilor depozitate, precum și testamentul internațional (tratat într-o secțiune aparte).

În contractul încheiat de o persoană fizică cu o instituție bancară poate fi inserată o clauză *mortis causa*, prin care titularul depunerilor de bani sau alte valori, desemnează un legatar al acestora.

Deponentul unor sume de bani, valori sau titluri de valoare la o instituție de credit poate dispune de acestea, pentru cauză de moarte, printr-o „dispoziție testamentară” cuprinsă în cadrul convenției încheiate cu instituția de credit (art. 1 alin. 1 din Ordinul ministrului justiției nr. 1903/2011).

Dispoziția testamentară întocmită în condițiile de mai sus, poate avea ca obiect numai *sumele de bani, valorile sau titlurile de valoare* depuse de testator la acea instituție de credit (art. 1 din Ordinul ministrului justiției nr. 1903/2011).

Sub sancțiunea nulității absolute, testatorul va completa prin *scriere olografă* clauza cuprinzând dispoziția testamentară, prevăzută în anexa care face parte integrantă din prezentul Ordin (art. 2 alin. 1 din Ordinul ministrului justiției nr. 1903/2011).

Secțiunea a VI-a. Revocarea testamentului

Potrivit art. 1034 C. civ., „Testamentul este actul unilateral, personal și *revocabil* prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață” (s.n.).

Codul civil în vigoare reglementează, revocarea voluntară expresă, revocarea voluntară tacită și retractarea revocării testamentului (art. 1051-1053 C. civ.).

a). *Revocarea voluntară expresă*. Potrivit art. 1051 alin. 1 C. civ., „Un testament nu poate fi revocat expres, în tot sau în parte, decât printr-un act autentic notarial sau printr-un testament ulterior”.

Revocarea voluntară expresă rezultă dintr-o *declarație directă* a testatorului.

Din textul de lege rezultă că voința de revocare a testatorului poate fi manifestată: fie printr-un *testament ulterior*, fie printr-o declarație manifestată într-un *act autentic notarial* (art. 1051 alin. 1 C. civ.).

Înscrisul autentic notarial revocator poate fi un act redactat special, dar poate fi inclus și în conținutul altui act autentic.

Nerespectarea formelor prevăzute de lege (mai sus) atrage *nulitatea absolută* a actului de revocare.

Testamentul care revocă un testament anterior poate fi întocmit într-o formă diferită de aceea a testamentului revocat (art. 1051 alin. 2 C. civ.).

Astfel, în baza principiului *conversiunii formelor testamentare*, de exemplu, un testament autentic, poate fi revocat printr-un testament olograf.

b). Revocarea testamentului este *tacită* atunci când rezultă neîndoielnic din anumite acte sau fapte săvârșite ulterior încheierii actului de testator.

Potrivit art. 1052 alin. 1 C. civ., testatorul poate revoca testamentul olograf și prin distrugerea, ruperea sau ștergerea sa.

Revocarea tacită (indirectă) a testamentului se referă *exclusiv la testamentul olograf*, nu și la testamentul autentic.

În baza legii, doctrina a identificat câteva situații care determină revocarea voluntară tacită a unui testament încheiat anterior. Situațiile identificate doctrinar *nu sunt limitative*.

- Potrivit art. 1052 alin. 2 C. civ., „Distrugerea, ruperea sau ștergerea testamentului olograf cunoscută de testator, atrage de asemenea revocarea, cu condiția ca acesta să fi fost în măsură să îl refacă”.

- Potrivit art. 1052 alin. 3 C. civ., „Testamentul ulterior nu îl revocă pe cel anterior decât în măsura în care conține dispoziții contrare sau incompatibile cu acesta”.

Din textul de lege, rezultă că revocarea testamentului, în situația de mai sus, operează numai în caz de incompatibilitate sau de contrarietate.

- Potrivit art. 1068 alin. 4 C. civ., „Distrugerea voluntară de către testator a bunului ce constituie obiectul legatului cu titlu particular revocă implicit legatul”.

- Potrivit art. 1068 alin. 2 C. civ., „Orice înstrăinare a bunului ce constituie obiectul unui legat cu titlu particular, consimțită de către testator, chiar dacă este afectată de modalități, *revocă implicit legatul* pentru tot ceea ce s-a înstrăinat”.

Potrivit art. 1053 alin. 1 C. civ., „Dispoziția revocatorie poate fi retractată în mod expres prin act autentic notarial sau prin testament”.

Retractarea revocării se face în aceleași condiții ca și revocarea, respectiv prin act autentic notarial sau printr-un testament ulterior.

Utilitatea practică a retractării revocării constă în evitarea întocmirii unui nou testament, „negându-se juridic doar dezicerea anterioară de vechiul testament, care este repus acum în drepturi”.

Retractarea înlătură efectele revocării, cu excepția cazului în care testatorul și-a manifestat voința în sens contrar sau dacă această intenție rezultă din împrejurări concrete (art. 1053 alin. 2 C. civ.).

Retractarea revocării are, deci, ca efect *renașterea dispozițiilor testamentare revocate*.

Secțiunea a VII-a. Testamentul cu elemente de extraneitate

Potrivit legii, „O persoană poate să aleagă, ca lege aplicabilă moștenirii în ansamblul ei, legea statului a cărui cetățenie o are” (art. 2634 C. civ.).

În condițiile legii, o persoană poate să aleagă legea aplicabilă, inclusiv moștenirii sale legale, dar opțiunea sa este limitată la *legea statului a cărui cetățenie o are*.

Actul autentic notarial de alegere a legii aplicabile succesiunii se înscrie în Registrul național de evidență a testamentelor autentice.

În lipsa opțiunii autorului, ca regulă, moștenirea este supusă legii statului pe teritoriul căruia defunctul a avut, la data morții, reședința obișnuită (art. 2633 C. civ.).

În continuare, vom face referiri succinte cu privire la legea aplicabilă formei testamentului cu element de extraneitate și a testamentului internațional.

a). Potrivit art. 2635 C. civ., în raporturile de drept internațional, întocmirea, modificarea sau revocarea testamentului sunt considerate valabile dacă actul respectă *condițiile de formă* aplicabile, fie la data când a fost întocmit, modificat sau revocat, fie la data decesului testatorului, conform oricăreia dintre legile următoare: a) legea națională a testatorului (*lex patriae*); b) legea reședinței obișnuite (*lex domicilii*); c) legea locului unde a fost întocmit, modificat sau revocat (*lex loci testamenti*); d) legea situației imobilului ce formează obiectul testamentului (*lex rei sitae*); e) legea instanței sau a organului care îndeplinește procedura de transmitere a bunurilor moștenite (*lex fori* sau *auctor regit actum*).

De exemplu, un cetățean român cu reședința în Franța, întocmește și semnează un testament în prezența notarului public și a doi martori. După întocmirea testamentului, testatorul își schimbă reședința în România unde domiciliază mai mult de 5 ani, după care decedează în anul 2012.

În condițiile date, Franța aplică Convenția privind legea uniformă cu privire la forma unui testament internațional, semnată la Washington în anul 1973, iar testamentul va fi recunoscut formal și în România.

În consecință, testamentul încheiat în Franța va fi acceptat, deși nu a fost întocmit în una dintre formele prevăzute de legea română, deoarece „numai valabilitatea de fond a testamentului este supusă legii aplicabile succesiunii” (pe când valabilitatea de formă este mai larg analizată, conform art. 2635 C. civ.).

b). Potrivit Convenției de la Washington din 26 octombrie 1973 privind legea uniformă asupra *formei testamentului* internațional, a fost reglementată o nouă formă simplificată de testament.

În temeiul art. 1 din Convenție, „un testament este valabil, în ceea ce privește forma, locul unde este încheiat, situația bunurilor, cetățenia, domiciliul sau locul de rezidență al testatorului, dacă el a fost întocmit potrivit testamentului internațional, în conformitate cu dispozițiile legii uniforme”.

Testamentul internațional nu are suport legislativ național, deoarece Convenția de la Washington din 26 octombrie 1973 privitoare la legea uniformă, nu a fost ratificată de România

Testamentul internațional prezintă interes special pentru analfabeți, orbi sau cei care nu știu să scrie în limba statului de reședință.

Astfel, testamentul internațional se adresează și celor care nu pot testa în forma olografă.

Capitolul III. Limitele dreptului testatorului de a dispune de patrimoniul său

În timpul vieții (*inter vivos*) orice persoană poate dispune de bunurile sale, fără restricții, după bunul său plac.

Dreptul autorului moștenirii de a dispune prin testament de bunurile sale nu este însă total, ci poate fi exercitat restrictiv, potrivit legii.

În dreptul succesoral, diminuarea legală a voinței *mortis causa* a testatorului a fost consacrată prin „Limitele dreptului de a dispune din cauză de moarte, prin act juridic”.

Secțiunea I. Oprirea actelor asupra unei moșteniri nedeschise

Potrivit art. 956 C. civ., „Dacă prin lege nu se prevede altfel, sunt lovite de nulitate absolută actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise încă, precum actele prin care se acceptă moștenirea sau se renunță la aceasta, înainte de deschiderea ei, ori actele prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unor drepturi care s-ar putea dobândi la deschiderea moștenirii”.

Pentru a se califica drept acte asupra unei moșteniri nedeschise, manifestarea de voință juridică trebuie să îndeplinească cumulativ următoarele condiții:

a). Trebuie să existe un act juridic *unilateral sau bilateral* (un contract, pact, s.n.) *cu caracter irevocabil*, prin care un eventual succesibil renunță sau acceptă o succesiune nedeschisă, sau prin care se înstrăinează sau se promite înstrăinarea unui bun dintr-o succesiune nedeschisă.

b). Moștenirea *să nu fie deschisă* la data încheierii actului juridic respectiv.

c). Convenția (pactul) trebuie să aibă ca *obiect* o moștenire, o fracțiune dintr-o moștenire sau chiar un bun sau anumite bunuri singulare din aceasta.

Dispoziția legală permite totuși ca un act asupra unei moșteniri viitoare să fie valabil, în unele situații, expres reglementate de lege.

În contextul de mai sus, sunt valabil încheiate următoarele acte asupra unor moșteniri nedeschise:

– partajul (împărțeala) de ascendent efectuat prin contractul de donație, dacă s-au respectat condițiile de fond și de formă prevăzute de art. 1160-1163 C. civ.;

– renunțarea anticipată la acțiunea în reducere sau la cererea de raport (art. 1091 alin. 4 C. civ.);

– substituția fideicomisară de gradul I, prin care o liberalitate poate fi grevată de o sarcină care constă în obligația instituitului, donatar sau legatar, de a administra bunurile care constituie obiectul liberalității și de a le transmite, la decesul său, substituitului desemnat de dispunător (art. 994 alin. 1 C. civ.);

– clauza cuprinsă în contractul de societate prin care se stipulează că, la moartea unui asociat, societatea poate să continue de drept, cu moștenitorii acestuia (art. 1939 C. civ.).

Potrivit art. 956 C. civ., „sunt *lovite de nulitate absolută* actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise încă (...)” (s.n.).

Nulitatea absolută a actelor ce privesc o moștenire nedeschisă se justifică prin atingerea dreptului celui care lasă moștenirea de a dispune liber de bunurile sale, până în ultimul moment al vieții sale.

Nulitatea absolută a actului juridic poate fi invocată oricând de către *orice persoană interesată*

Precizăm că, în doctrină, *de lege ferenda*, s-a opinat că materia pactelor asupra succesiunilor viitoare ar putea fi „liberalizată”, permițându-se încheierea lor, „în anumite condiții”. De exemplu, „cu participarea persoanei despre a cărei moștenire este vorba sau a așa-numitelor pacte familiale”.

Ne raliem susținerii de mai sus, adăugând și un argument de tehnică legislativă. *De lege lata*, interdicția este regula, iar permisiunea este excepția (destul de multe cazuri prevăzute de lege).

În contextul de mai sus, ne punem întrebarea: nu ar fi mai natural ca *regula în materie să fie permisiunea* (respectiv, validitatea actului juridic) și *interdicția* (în cazuri expres prevăzute de lege) numai *excepția*?

Secțiunea a II-a. Oprirea substituțiilor fideicomisare

Potrivit art. 993 C. civ. (ce poartă denumirea marginală „Noțiune”), „Dispoziția prin care o persoană, denumită *instituit*, este însărcinată să administreze bunul sau bunurile care constituie obiectul liberalității și să le transmită unui terț, denumit *substituit*, desemnat de *dispunător*, nu produce efecte decât în cazul în care este permisă de lege”.

Substituția fideicomisară este „permisă de lege” numai atunci când transmisiunea bunurilor succesoriale către substituit se face la *decesul instituitului* (art. 994 alin. 1 C. civ.). De exemplu, testatorul a instituit legatar universal pe prietenul său A, cu obligația pentru acesta de a administra bunul, iar la decesul său să îl transmită spitalului B.

Substituția fideicomisară constă într-o *dublă liberalitate*:

– o liberalitate este făcută în folosul celui dintâi gratificat (instituitul) și

– o altă liberalitate în folosul celui de-al doilea gratificat (substituitul).

Sub aspectul naturii juridice, substituția fideicomisară este o *sarcină* impusă de dispunător gratificatului.

Pentru existența substituției fideicomisare (permisă de lege), trebuie îndeplinite cumulativ, următoarele *elemente constitutive*.

a). Dispunătorul să fi făcut, la persoane diferite, două sau mai multe liberalități, care au același obiect și care se execută succesiv.

Prima liberalitate se execută la moartea testatorului, iar cea de-a doua la moartea instituitului (atunci când substituția a fost de gradul I).

b). Testatorul trebuie să oblige instituitul să administreze bunul, iar la moartea sa să îl transmită substituitului.

În baza dispoziției testamentare bunurile moștenirii sunt indisponibilizate (până la dobândirea lor de către substituit).

c). Dreptul substituitului trebuie să se nască la moartea instituitului.

Rezultă că, până la acest moment, substituitul nu are un drept născut și actual.

Potrivit art. 995 alin. 1 C. civ., *sarcina valabil instituită* de către dispunător „produce efecte numai cu privire la bunurile care au constituit obiectul liberalității și care la data decesului instituitului pot fi identificate și se află în patrimoniul său”.

Drepturile substituitului se nasc la moartea instituitului (art. 996 alin. 1 C. civ.).

Atunci când instituitul este moștenitor rezervatar al dispunătorului, sarcina nu poate încălca rezerva sa succesorală (art. 998 C. civ.).

În doctrina și practica judiciară sunt cunoscute așa-zisele procedee juridice, care nu pot fi calificate substituții fideicomisare, dar care urmăresc același scop.

Acestea sunt legatul rămășiței, fideicomisul fără obligație și dublul legat condițional.

Liberalitatea reziduală este o dispoziție cuprinsă, fie într-un contract de donație, fie într-un testament, prin care dispunătorul stipulează ca substituitul să fie gratificat cu ceea ce rămâne (numit și „reziduu”, s.n.) la data decesului instituitului din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia din urmă (art. 1001 C. civ.).

Fideicomisul fără obligație este o liberalitate făcută instituitului dar fără obligația acestuia de a conserva bunurile și a le transmite la moartea sa substituitului.

Prin fideicomisul fără obligație, testatorul adresează instituitului numai *rugămintea* de a-l gratifica pe substituit cu bunurile care vor mai exista în patrimoniul său și care au provenit din legat.

Dublul legat condițional, cunoscut și ca „legatul alternativ”, este dispoziția prin care testatorul face două liberalități cu același obiect, la doi instituți, în ordine.

Cele două sarcini nu se confundă. Ele se deosebesc, deoarece cea impusă primului instituit este rezolutorie, iar cea impusă celui de-al doilea instituit este suspensivă.

Secțiunea a III-a. Rezerva succesorală: principala limitare a voinței defunctului

Rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul, în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului manifestată prin liberalități sau dezmoșteniri (art. 1086 C. civ.).

Moștenitorii rezervatari sunt moștenitorii legali, rude ale defunctului, descendenții și ascendenții privilegiați, precum și soțul supraviețuitor al defunctului. Aceștia sunt cei mai apropiați moștenitori legali ai defunctului (cunoscut fiind că moștenirea legală este clădită ca o „moștenire de familie”).

Rezerva succesorală se departajează de alte instituții ale dreptului succesoral prin cele două caractere juridice ale sale.

a). Rezerva succesorală este *o parte a moștenirii*.

La calculul rezervei succesorală se are în vedere fracțiunea din moștenirea pe care *ar fi lăsat-o dacă nu ar fi făcut liberalități* (și nu partea din moștenire pe care testatorul o lasă efectiv la deschiderea moștenirii).

b). Rezerva succesorală *este indisponibilă* în sensul că partea din moștenire care constituie rezerva succesorală nu poate fi diminuată prin alte liberalități (donații sau legate testamentare)

Indisponibilitatea rezervei succesorală este relativă și parțială.

Indisponibilitatea rezervei succesorală este *relativă*, deoarece întotdeauna va exista și o cotitate disponibilă (la dispoziția testatorului).

Indisponibilitatea rezervei succesorală este *parțială*, deoarece vizează doar o fracțiune din moștenire (respectiv bunurile care alcătuiesc rezerva, nu și cele aparținând cotității disponibile).

Potrivit art. 1087 C. civ. în vigoare, „Sunt moștenitori rezervatari soțul supraviețuitor, descendenții și ascendenții privilegiați ai defunctului”.

Pentru a culege rezerva succesorală, moștenitorii legali trebuie să îndeplinească condițiile generale, respectiv capacitate succesorală, vocație succesorală și să nu fie nedemni.

Ca orice moștenitor, moștenitorii rezervatari un drept de opțiune succesorală. Astfel, ei pot accepta moștenirea (rezerva) sau pot renunța la ea.

a). Pentru a fi rezervatar, soțul supraviețuitor trebuie să îndeplinească o condiție specială: să aibă *calitatea de soț* la data deschiderii succesiunii.

Rezultă că rezerva soțului supraviețuitor variază, după cum acesta vine în concurs cu alți rezervatari, astfel:

- rezerva soțului supraviețuitor este de 1/8 din moștenire în concurs cu descendenții;
- rezerva soțului supraviețuitor este de 1/6 din moștenire în concurs atât cu ascendenții privilegiați, cât și cu colateralii privilegiați;
- rezerva soțului supraviețuitor este de 1/4 din moștenire în concurs fie numai cu ascendenții privilegiați, fie numai cu colateralii privilegiați;
- rezerva soțului supraviețuitor este de 3/8 din moștenire în concurs cu ascendenții ordinari sau cu colateralii ordinari;
- rezerva soțului supraviețuitor este de 1/2 din moștenire, în lipsa rudelor din cele patru clase de moștenitori legali.

De precizat că, soțul supraviețuitor este rezervatar *numai în privința cotei de moștenire legală*, nu însă și în privința dreptului special asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic.

Potrivit art. 1090 alin. 1 C. civ., „Liberalitățile neraportabile făcute soțului supraviețuitor, care vine la moștenire în concurs cu alți descendenți decât cei comuni lor, nu pot depăși un sfert din moștenire și nici partea descendentului care a primit cel mai puțin”.

Cotitatea disponibilă specială se justifică prin *protejarea descendenților* defunctului, născuți din alte relații, anterior căsătoriei cu soțul supraviețuitor.

Descendenții defunctului pot proveni dintr-o căsătorie anterioară, din afara căsătoriei sau din adopția consimțită doar de către autor.

b). Potrivit art. 1087 C. civ., *descendenții defunctului* sunt moștenitori legali rezervatari.

Descendenții sunt „copiii defunctului și urmașii lor în linie dreaptă la nesfârșit”, fără deosebire de sex, indiferent dacă sunt din aceeași căsătorie sau din căsătorii diferite, și indiferent dacă sunt rezultați din rudenie firească sau din adopție (art. 975 alin. 1 C. civ.).

Potrivit textului de lege, și *copilul din afara căsătoriei* a cărui filiație a fost stabilită potrivit legii are față de fiecare părinte și rudele acestuia, aceeași situație ca și aceea a unui copil din căsătorie (art. 448 C. civ.).

Și în cazul adopției cu efecte depline, copilul adoptat devine rudă cu adoptatorul (și are aceeași situație juridică ca și descendenții de mai sus).

c). Potrivit art. 1087 C. civ., *ascendenții privilegiați ai defunctului* sunt moștenitori legali rezervatari.

Ascendenții privilegiați sunt: tatăl și mama defunctului din căsătorie, din afara căsătoriei cu filiație stabilită sau din adopție.

Calculul rezervei ascendenților privilegiați diferă în raport de *numărul lor* (unul sau doi părinți, de regulă, dar pot fi și patru), dar și dacă aceștia vin la moștenire fără alte rude ale defunctului sau dacă vin în concurs cu colateralii privilegiați sau cu soțul supraviețuitor.

Secțiunea a IV-a. Reducțiunea liberalităților excesive

Reducțiunea este sancțiunea care lipsește de eficacitate liberalitățile făcute de defunct, ce aduc atingere rezervei succesoriale conferită de lege.

Reducțiunea liberalităților excesive determină numai *ineficacitatea* acestora (lăsându-le fără efecte), nu și nulitatea lor.

Codul civil, în dispozițiile art. 1090 alin. 1, impune ordinea de reducere a liberalităților excesive.

a). Legatele se reduc înaintea donațiilor.

Regula conform căreia legatele se reduc înaintea donațiilor se explică prin faptul că legatele (deși au fost făcute în timpul vieții testatorului) produc efecte abia *după data deschiderii moștenirii*, în timp ce donațiile, ca liberalități *inter vivos*, sunt încheiate și produc efecte în timpul vieții dispunătorului.

b). Legatele se reduc toate deodată și proporțional.

Această regulă își are justificarea în faptul că toate legatele produc efecte juridice *de la aceeași dată*, respectiv de la data deschiderii moștenirii (chiar dacă ele au fost făcute anterior, la date diferite).

Regula are *caracter dispozitiv* și, în consecință, testatorul poate stabili legatelor *o altă ordine* (decât cea dată prin lege), după preferințele sale, dar numai până la întregirea rezervei (art. 1096 alin. 2 C. civ.).

c). Donațiile se reduc succesiv, în ordinea inversă a datei lor, începând cu cea mai nouă.

Regula de mai sus are la bază principiul irevocabilității donațiilor, dar și prezumția că prima donație reprezintă voința reală a dispunătorului.

Per a contrario, dacă donațiile s-ar reduce în ordinea facerii lor, s-ar încălca acest principiu în mod voluntar de către donator prin facerea unei donații subsecvente.

Potrivit art. 1092 C. civ., reducțiunea liberalităților excesive nu operează de drept, ci *trebuie cerută*.

Reducțiunea liberalităților excesive poate fi realizată prin bună învoială sau în fața instanței de judecată (pe cale de excepție sau pe cale de acțiune).

a). *Reducțiunea prin bună învoială* presupune ca moștenitorii rezervatari și legatarii să cadă de acord privind reducerea liberalităților excesive care aduc atingere rezervei succesoriale.

b). *Reducțiunea judiciară*. Atunci când reducțiunea prin învoială nu se poate realiza, persoanele interesate se pot adresa instanței de judecată.

Reducțiunea liberalităților excesive poate fi invocată în fața instanței de judecată, prin acțiunea în reducțiune.

Reducțiunea are ca efect *ineficacitatea legatelor* sau, după caz, *desființarea donațiilor* în măsura necesară întregirii rezervei succesoriale (art. 1097 alin. 1 C. civ.).

Ca urmare a reducțiunii, întregirea rezervei succesoriale se realizează în natură.

Ca excepție, reducțiunea se realizează prin echivalent atunci când, înainte de deschiderea moștenirii, donatarul a înstrăinat bunul ori a constituit asupra lui drepturi reale, precum și atunci când bunul a pierit dintr-o cauză imputabilă donatarului.

PARTEA A III-A

LEGATUL ȘI ALTE DISPOZIȚII PRINCIPALE CUPRINSE ÎN TESTAMENT

Capitolul I. Legatul. Formare, feluri și predare

Secțiunea I. Legatul – liberalitate *mortis causa*

Legatul este dispoziția testamentară prin care testatorul stipulează ca, la decesul său, unul sau mai mulți legatari să dobândească întregul său patrimoniu, o fracțiune din acesta sau anumite bunuri determinate (art. 986 C. civ.).

Legatul prezintă următoarele caractere juridice: legatul este un act juridic *unilateral* care exprimă voința unei singure persoane, respectiv a testatorului; legatul este un act *cu titlu gratuit*, și anume, o liberalitate; legatul este un act *mortis causa* care produce efecte numai după moartea testatorului; legatul este un act *personal* care deci nu poate fi încheiat prin reprezentare.

Din cele de mai sus, rezultă că legatul produce efecte după decesul testatorului, iar bunul sau bunurile care fac obiectul său, se transferă din patrimoniul lui *de cuius* în patrimoniul legatarului, cu titlu gratuit.

După deschiderea succesiunii, efectele legatului se produc *în favoarea legatarului* (și în detrimentul moștenitorilor săi legali).

Legatul trebuie să îndeplinească condițiile generale cerute de art. 1179 C. civ. În plus, datorită naturii sale *mortis causa*, legatul trebuie să îndeplinească și o *condiție specifică* (privind desemnarea legatarului).

Desemnarea legatarului se analizează pe trei cerințe:

- a). Desemnarea legatarului trebuie să fie făcută *exclusiv de testator*.
- b). Desemnarea legatarului trebuie să fie făcută *prin testament*.
- c). Determinarea legatarului trebuie să fie *posibilă*, la data când legatul își produce efectele. Neîndeplinirea condițiilor de mai sus atrag sancțiunea *nulității legatului*.

Capacitatea legatarului.

Orice persoană poate face și primi liberalități, cu respectarea regulilor privind capacitatea (art. 987 alin. 1 C. civ.).

Condiția capacității de a primi un legat trebuie îndeplinită la data *deschiderii moștenirii* testatorului.

Potrivit art. 989-991 C. civ., *nu pot primi prin testament*, în calitate de legatari, următoarele categorii de persoane.

- a). Persoanele care nu există la data încheierii testamentului.
- b). Reprezentantul ori ocrotitorul legal.
- c). Medicii, farmaciștii sau alte persoane asimilate (care, în mod direct sau indirect, acordă îngrijiri de specialitate dispunătorului).

În materia liberalităților, Noul Cod civil a adus o serie de inovații în domeniul executării și restricționării acestora.

a). Astfel, atunci când, din cauza unor situații imprevizibile și neimputabile beneficiarului, survenite acceptării liberalității, îndeplinirea condițiilor sau executarea sarcinilor care afectează liberalitatea a devenit extrem de dificilă ori excesiv de oneroasă pentru beneficiar, acesta poate cere revizuirea sarcinilor sau a condițiilor (art. 1006 C. civ.).

În baza dispozițiilor de mai sus, beneficiarul liberalității poate solicita instanței judecătorești să revizuiască condiția și sarcina care au afectat actul liberal, sub aspect cantitativ sau calitativ.

Pentru a determina intervenția instanței judecătorești, trebuie îndeplinite trei condiții:

– îndeplinirea condițiilor sau executarea sarcinilor să fi „devenit extrem de dificilă ori excesiv de oneroasă pentru beneficiar”;

– situația de excepție să fie datorată unor cauze „imprevizibile și neimputabile beneficiarului”;

– situațiile invocate să fi apărut ulterior acceptării liberalității de către beneficiar.

Potrivit art. 1007 alin. 1 C. civ., instanța de judecată sesizată cu cererea de revizuire poate să dispună:

– modificări cantitative sau calitative ale condițiilor;

– modificări cantitative sau calitative ale sarcinilor care afectează liberalitatea;

– gruparea condițiilor și sarcinilor similare provenind din alte liberalități.

Instanța de judecată poate autoriza înstrăinarea parțială sau totală a obiectului liberalității, stabilind ca prețul să fie folosit în scopuri conforme cu voința dispunătorului, precum și orice alte măsuri care să mențină pe cât posibil destinația urmărită de acesta (art. 1007 alin. 2 C. civ.).

b). În secțiunea denumită „Dispoziții speciale”, noua reglementare a liberalităților cuprinde și o serie de prevederi restrictive.

Potrivit art. 1009 alin. 1 și 2 C. civ., sunt „considerate nescrise”:

– clauza prin care, sub sancțiunea desființării liberalității sau restituirii obiectului acesteia, beneficiarul este obligat să nu conteste validitatea unei clauze de inalienabilitate ori să nu solicite revizuirea condițiilor sau a sarcinilor;

– dispoziția testamentară prin care se prevede dezmoștenirea ca sancțiune pentru încălcarea obligațiilor de mai sus sau pentru contestarea dispozițiilor din testament care aduc atingere drepturilor moștenitorilor rezervatari ori sunt contrare ordinii publice sau bunelor moravuri.

Secțiunea a II-a. Clasificarea legatelor

Legatele se pot clasifica după modalitățile care afectează voința testatorului sau după obiectul lor (art. 1054 C. civ.).

Din punct de vedere al *modalității care afectează voința testatorului*, distingem între legatele pure și simple, legatele cu termen și legatele sub condiție.

a). *Legatul pur și simplu* nu este afectat de nicio modalitate.

El produce efecte de la data deschiderii succesiunii.

Dreptul legatarului asupra bunului moștenirii se naște în patrimoniul său din ziua decesului testatorului.

Din momentul deschiderii moștenirii, legatarul are dreptul și la fructele produse de bunurile care i se cuvin din patrimoniul succesoral (art. 1058 C. civ.).

Atunci când legatarul decedează imediat după deschiderea moștenirii, drepturile dobândite prin legat se retransmit către proprii moștenitori, chiar și atunci când a decedat înainte de a-și manifesta dreptul de opțiune succesorală.

b). *Legatul cu termen* este cel a cărui executare sau stingere depinde de împlinirea unui eveniment viitor și sigur că se va produce.

Termenul poate fi suspensiv sau extinctiv.

Termenul suspensiv amână executarea legatului până la data împlinirii sale.

Termenul extinctiv permite legatarului să intre în posesia bunului legat din momentul deschiderii succesiunii.

c). *Legatul sub condiție* este cel a cărui naștere sau stingere depinde de un eveniment viitor și nesigur că se va produce.

Condiția care afectează legatul trebuie să fie posibilă și licită, expresă sau tacită.

Condiția poate fi suspensivă sau rezolutorie.

Condiția suspensivă suspendă, până la realizarea ei, dobândirea dreptului real sau de creanță transmis prin legat, dar, odată îndeplinită, dreptul legatarului se naște cu efect retroactiv, de la data deschiderii succesiunii.

De exemplu, legatul făcut unei anumite persoane cu condiția de a recondiționa bunul care formează obiectul acestuia.

Condiția rezolutorie face ca drepturile (obiect al legatului) să fie dobândite și exercitate de către legatar de la data deschiderii succesiunii (ca și când legatul ar fi pur și simplu), însă atunci când *condiția se realizează*, drepturile legatarului se desființează cu efect retroactiv (de la data deschiderii moștenirii).

În consecință, se desființează și drepturile succesorilor în drepturi ale legatarului (dobânditori prin acte între vii sau *mortis causa*).

Tot astfel, se desființează și drepturile constituite în favoarea terților în acest interval. De exemplu, legatul făcut fratelui testatorului cu condiția să nu i nască un copil până la o anumită dată (după moartea sa).

Atunci când condiția rezolutorie *nu se realizează* (sau este sigur că nu se va putea realiza), legatul se *consolidează definitiv*, ca și cum ar fi fost legat simplu.

d). Legatul cu sarcină este cel prin care testatorul impune legatarilor ca, în situația în care îl acceptă, să execute o obligație de a da, a face sau a nu face ceva.

Sarcina poate fi prevăzută de testator, atât în cazul legatelor universale sau cu titlu universal, cât și în cazul legatelor cu titlu particular.

Sarcina nu afectează dobândirea dreptului asupra legatului din momentul deschiderii moștenirii (dreptul se dobândește ca și cum legatul ar fi simplu); pe de altă parte, neexecutarea sarcinii, ca și nerealizarea condiției, produce efecte până la momentul deschiderii moștenirii.

Spre deosebire însă de condiție, sarcina – care nu reprezintă o simplă dorință (apreciată ca atare de instanță), obligă pe legatarul acceptant al liberalității. În caz de neexecutare, persoanele interesate (beneficiarul sarcinii, executorul testamentar, creditorii beneficiarului) putând cere în justiție executarea silită, eventual și/sau daune-interese.

Sarcina este *specifică liberalităților* și poate fi prevăzută *în interesul testatorului* (de exemplu, legatarul trebuie să plătească o datorie a testatorului, existentă la data deschiderii moștenirii, către o terță persoană), *în interesul legatarului* (de exemplu, testatorul îi lasă o sumă de bani legatarului, cu scopul de a-și termina studiile) sau *în interesul unei terțe persoane* (de exemplu, legatarul trebuie să asigure întreținerea viageră a părinților săi).

Din punct de vedere al *obiectului lor*, distingem între legatele universale, legatele cu titlu universal și legatele cu titlu particular.

a). *Legatul universal* este „dispoziția testamentară care conferă uneia sau mai multor persoane vocație la întreaga moștenire” (art. 1055 C. civ.).

Prin legatul universal se poate crea vocație universală (la întreaga moștenire) mai multor legatari. În acest caz, legatarii universali care acceptă moștenirea autorului ei, vor împărți între ei masa succesorală, culegând fiecare câte *o parte egală* din aceasta. Astfel, emolumentul moștenirii este redus pentru fiecare legatar în parte.

În cazul pluralității de legatari universali, când unul sau mai mulți nu vor (sau nu pot) să primească legatul, partea care li se cuvine va profita legatarului sau legatarilor acceptanți.

Rezultă că, puterea de absorbție a legatului universal sau cu titlul universal constă în dreptul de *acrescământ (jus accrescendi)* atunci când o altă transmisiune este nulă, revocată sau caducă.

De exemplu, dacă defunctul a lăsat o avere de 300 mii de lei și legatari universali pe cei trei frați ai săi, cei trei legatari vor culege efectiv câte 100 mii de lei fiecare, deși ei au fiecare vocație universală (la întreaga masă succesorală). Dacă însă unul dintre legatari renunță la moștenire, ceilalți

Literatura juridică și practica judiciară au recunoscut drept legate universale, următoarele dispoziții: legatul tuturor bunurilor mobile și imobile ale testatorului; legatul nudei proprietăți a întregii succesiuni; legatul cotității disponibile; legatul rămășiței sau prisosului succesoral, prin care testatorul,

după ce a făcut unul sau mai multe legate cu titlu particular, atribuie unui legatar universal tot ceea ce rămâne din masa succesorală.

Efectele legatului universal au în vedere trei aspecte:

- Legatarul universal poate intra în posesia întregii moșteniri, dacă moștenitorii rezervatari nu pot sau nu vor să culegă rezerva prevăzută de lege.

- Fructele bunurilor moștenite i se cuvin legatarului universal din ziua deschiderii moștenirii sau din ziua în care legatul produce efecte asupra sa, cu excepția cazului în care cel care a posedat bunurile ce constituie obiectul legatului e de bună-credință (art. 1058 C. civ.).

- Legatarii universali dobândesc „o universalitate juridică” alcătuită din activ și pasiv.

Spre deosebire de legatarul cu titlu particular, ei sunt deci ținuti răspunzători pentru *datoriile și sarcinile succesiunii* (dar numai în limita a ceea ce au dobândit din masa succesorală, proporțional cu cota fiecăruia – art. 1114 alin. 2 C. civ.).

b). *Legatul cu titlu universal (legatum partitionis)* este dispoziția testamentară care conferă uneia sau mai multor persoane vocație la o fracțiune a moștenirii (art. 1056 alin. 1 C. civ.).

Din textul de lege, rezultă că legatul cu titlu universal este vocația succesorală la o parte (fracțiune) din moștenire, și nu la cantitatea efectivă de bunuri culese de legatari.

Potrivit art. 1056 alin. 2 C. civ., prin „fracțiune a moștenirii”, se înțelege:

- a) fie proprietatea unei cote-părți din aceasta (de exemplu, 1/2, 1/3 etc. din moștenire);
- b) fie un dezmembrământ al proprietății asupra totalității sau a unei cote-părți din moștenire;
- c) fie proprietatea sau un dezmembrământ asupra totalității ori asupra unei cote-părți din universalitatea bunurilor determinate după natura sau proveniența lor.

Deosebirea dintre legatul universal și legatul cu titlu universal constă în întinderea vocației succesurale.

Potrivit art. 1114 alin. 2 C. civ., legatarii cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile succesiunii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota-parte cuvenită fiecăruia (la fel ca și legatarii universali).

Atunci când legatul are drept obiect fie toate bunurile imobile, fie toate bunurile mobile, fie uzufructul succesiunii, legatarul dobândește *proprietatea exclusivă* asupra acestora.

Atunci când legatul cu titlu universal are drept obiect o cotă-parte din proprietatea întregului patrimoniul succesoral, legatarul dobândește un drept de proprietate indiviză.

c). *Legatul cu titlu particular* (singular) poate fi „Orice legat care nu este universal sau cu titlu universal” (art. 1057 C. civ.).

Din cele de mai sus, rezultă că sfera de cuprindere a legatului cu titlu particular este definită în Noul Cod civil de manieră negativă, prin excludere.

În consecință, sfera de cuprindere a legatelor cu titlu particular *nu se rezumă numai la bunuri determinate* (de exemplu, o casă, o mașină, un tablou etc.), ci pot avea și un alt obiect.

Concret, legatele cu titlu particular, pot avea ca obiect: un bun (de exemplu, o casă); bunuri determinate (de exemplu, o casă cu toate bunurile mobile situate în ea); bunuri situate într-un anumit loc (de exemplu, imobilele din municipiul Iași); bunuri determinate prin natura lor economică (de exemplu, toate autoturismele de o anumită marcă ale testatorului); bunuri determinate global (de exemplu, o succesiune deschisă culeasă de către testator și nelichidată ori un fond de comerț).

Pentru valabilitatea legatului, obiectul legatului cu titlu particular trebuie să fie în circuitul civil, să fie determinat de către testator sau cel puțin determinabil.

Determinarea obiectului trebuie să fie făcută de testator (și nu de altă persoană). Astfel, potrivit art. 989 alin. 3 C. civ., sub sancțiunea *nulității absolute*, dispunătorul nu poate lăsa unui terț dreptul de a stabili obiectul acestuia.

Legatarul cu titlu particular al unui bun individual determinat dobândește proprietatea acestuia de la data *deschiderii moștenirii* (art. 1059 alin. 1 C. civ.).

Legatarul cu titlu particular al unor bunuri de gen este titularul unei creanțe asupra moștenirii. Astfel, dacă nu s-a prevăzut altfel, însărcinatul cu executarea acestui legat este „obligat să predea bunuri de o calitate medie” (art. 1059 alin. 2 C. civ.).

Legatele cu titlu particular se manifestă prin forme diferite (varietăți), precum: legatul uzufructului, legatul bunului altuia, legatul bunului indiviz și legatul conjunctiv.

a). *Legatul uzufructului* este cel prin care testatorul transmite nuda proprietate unui legatar și dreptul de uzufruct asupra unui bun sau patrimoniu ori fracțiune dintr-un patrimoniu, altui legatar.

În practică, legatul uzufructului este instituit viager, în favoarea soțului testator, iar nuda proprietate este lăsată copiilor acestuia.

Natura juridică a legatului uzufructului a fost apreciată diferit în timp (înainte de adoptarea Noului Cod civil și după adoptarea acestuia în 2009).

Pe scurt, natura juridică a legatului uzufructului diferă în raport de următoarele două situații:

a) dacă uzufructul poartă asupra unuia sau mai multor bunuri determinate, atunci legatul uzufructului va *cu titlu particular*;

b) dacă uzufructul privește *întreg patrimoniul* succesoral sau o parte din acesta, legatul uzufructului va fi *universal* sau *cu titlu universal* (art. 1056 alin. 2 lit. b C. civ.).

Ca efect al legatului, la moartea uzufructuarului, nudul proprietar va deveni proprietar deplin al bunului legat.

b). *Legatul bunului altuia* are ca obiect un bun individual determinat care a făcut obiectul unui legat cu titlu particular ce aparține unei alte persoane decât testatorul și nu este cuprins în patrimoniul acestuia la data deschiderii moștenirii (art. 1064 alin. 1 C. civ.).

Din definiția dată legatului lucrului altuia, rezultă că acesta presupune următoarele elemente: obiectul legatului să fie un bun individual determinat; bunul să fi făcut (la rândul său) obiectul unui legat cu titlu particular; bunul să aparțină altei persoane decât testatorul; bunul să nu fie cuprins în patrimoniul testatorului la data deschiderii moștenirii.

Valabilitatea legatului bunului altuia se va aprecia după cum testatorul a știut la redactarea actului *mortis causa* că bunul nu este al său.

Atunci când, la data întocmirii testamentului, testatorul nu a știut că bunul nu este al său, legatul este *anulabil* (art. 1064 alin. 2 C. civ.).

b). Atunci când testatorul a făcut legatul știind că bunul nu este al său, cel însărcinat cu executarea legatului este obligat, la alegerea sa, fie să dea bunul în natură, fie valoarea acestuia de la data deschiderii moștenirii (art. 1064 alin. 3 C. civ.).

Din textul de lege de mai sus, rezultă indirect că legatul bunului altuia făcut de testator *în cunoștință de cauză este valabil*.

c). *Legatul indiviz* este cel care are drept obiect un bun individual determinat aflat la data deschiderii succesiunii în stare de indiviziune.

Legatul indiviz este un legat cu titlu particular.

Situația juridică a legatului indiviz este diferită după cum acesta are ca obiect un bun sau o cotă parte-parte din indiviziune.

Atunci când legatul are ca obiect o cotă-parte ideală din dreptul de proprietate asupra bunului determinat, *legatul este valabil*.

Atunci când legatul are ca obiect *un bun aflat în indiviziune*, soarta juridică a legatului depinde de opinia juridică însușită.

Într-o opinie s-a susținut că în această situație se aplică *regulile legatului lucrului altuia*. Astfel, legatul va fi valabil sau nu, după cum legatarul a cunoscut sau nu împrejurarea că bunul nu îi aparține în exclusivitate.

Susținem propunerea de mai sus, avantajul fiind acela că s-ar putea asigura un *regim juridic unitar* pentru toate actele de dispoziție încheiate de un singur coproprietar cu privire la un bun, indiferent dacă este vorba despre operațiuni juridice *inter vivos* ori *mortis causa*.

De lege ferenda, propunem formularea unei dispoziții proprii legatului indiviz în următoarea formulare: „Legatul care are ca obiect un bun indiviz este inopozabil celui care i-a fost repartizat prin ieșirea din indiviziune”.

d). *Legatul conjunctiv* este un legat cu titlu particular în care „testatorul a lăsat, prin același testament, un bun determinat individual sau generic mai multor legatari cu titlu particular, fără a preciza partea fiecăruia (art. 1065 alin. 1 C. civ.).

Din textul de lege rezultă că testatorul a desemnat *o pluralitate de legatari* cu vocație la toate bunurile cuprinse în legatul cu titlu particular.

Legatul conjunctiv se aseamănă (fără însă a se confunda, s.n.) cu alte două instituții de drept succesoral, respectiv cu *substituția fideicomisară* și cu *substituția vulgară* (ordinară).

Capitolul II. Ineficacitatea legatelor

Ca orice acte juridice, legatele valabil încheiate produc, de regulă, efecte juridice. În acest caz, legatele sunt *eficace*.

Ca excepție, în anumite condiții, legatele nu produc totuși efectele scontate de autorii lor. În acest caz, legatele sunt *ineficace*.

Cauzele de ineficacitate a legatelor sunt fapte, situații, împrejurări și evenimente anterioare, concomitente sau posterioare întocmirii unui legat, intrinseci sau extrinseci conținutului acestuia, dependente sau independente de voința testatorului și a legatarului, care fac ca legatul să fie lipsit de eficacitate juridică.

Potrivit doctrinei majoritare, cauzele de ineficacitate a legatelor sunt: nulitatea, revocarea și caducitatea.

Nulitatea este o sancțiune civilă care intervine în cazul în care se încheie un legat (sau alt act juridic) cu nerespectarea condițiilor esențiale de validitate impuse în mod obligatoriu de lege (art. 1179 C. civ.).

Nulitatea legatelor poate fi generată, atât de cauze generale (aplicabile oricărui act juridic), cât și de cauze specifice.

Cauzele generale de nulitate pot fi: incapacitatea testatorului, consimțământul viciat al acestuia, obiectul ilicit, cauza ilicită sau imorală, lipsa formei cerută de lege etc.

Cauzele specifice sunt expres prevăzute de lege și pot fi: testamentul conjunctiv (reciproc), legatul bunului altuia, în ipoteza în care testatorul nu a cunoscut că lucrul nu îi aparține, lipsa scrierii de mână a testatorului, a datării sau semnării de către acesta a testamentului olograf, lipsa semnăturii testatorului, a agentului instrumentator sau a unuia dintre cei doi martori în cazul testamentelor privilegiate, nedesemnarea legatarului prin testament de către testator etc..

Nulitatea legatelor poate fi absolută sau relativă.

Legatul este *nul absolut* atunci când a fost încheiat cu încălcarea unei dispoziții legale instituite pentru ocrotirea unui interes general.

Legatul este *anulabil* atunci când a fost încheiat cu încălcarea unei dispoziții legale instituite pentru ocrotirea unui interes particular.

Potrivit legii, nulitatea absolută pentru vicii de formă a testamentului poate fi acoperită de moștenitori (ca particularitate a raporturilor juridice *mortis causa*).

Astfel, „Confirmarea unei liberalități de către moștenitorii universali ori cu titlu universal ai dispunătorului atrage renunțarea la dreptul de a opune viciile de formă sau orice alte motive de nulitate, fără ca prin această renunțare să se prejudicieze drepturile terților” (art. 1010 C. civ.).

„Confirmarea” poate fi făcută de moștenitorii universali sau cu titlu universal, dar obligatoriu după data deschiderii moștenirii.

Revocarea, ca sancțiune de drept civil, constă în înlăturarea efectelor liberalităților din cauza ingratitudinii gratificatului sau a neexecutării culpabile a sarcinii.

Revocarea se aseamănă cu nulitatea prin aceea că și ea reprezintă o cauză de ineficacitate a actului juridic civil.

După izvorul ei, revocarea legatelor poate fi voluntară sau judecătorească.

Revocarea voluntară a legatelor este *expresia exclusivă a voinței testatorului*.

Potrivit art. 1068 alin. 1 C. civ., „Legatele sunt supuse dispozițiilor privind revocarea voluntară a testamentului”.

După modul de manifestare a intenției de revocare a testamentului, revocarea poate fi expresă sau tacită.

Revocarea voluntară expresă a legatului se face prin act autentic notarial sau printr-un testament ulterior care cuprinde o clauză expresă de revocare (art. 1051 alin. 1 C. civ.).

Revocarea voluntară tacită a legatului este cea care, fără a fi fost expres declarată, rezultă dintr-o voință a testatorului exprimată neîndoielnic de acesta prin acte sau fapte incompatibile cu cele precedente.

Sunt cazuri de revocare voluntară tacită a testamentului și, *implicit a legatului*, distrugerea testamentului olograf sau a bunului legatului și înstrăinarea voluntară a bunului legatului de către testator.

Caducitatea este acea cauză de ineficacitate ce constă în lipsirea actului juridic civil valabil încheiat de orice efecte datorită intervenirii unei împrejurări ulterioare încheierii sale și care este independentă de voința autorului actului juridic.

Intervenția împrejurărilor care determină caducitate legatelor se justifică mai ales prin perioada lungă de timp care există, de regulă, între momentul încheierii și momentul deschiderii succesiunii.

Caducitatea legatelor împiedică legatele valabile să-și producă efectele din cauze survenite ulterior încheierii testamentului.

Ca efect al caducității, legatele caduce își pierd retroactiv eficacitatea (producerea efectelor, s.n.).

Cauzele de caducitate a legatelor sunt străine atât de voința testatorului, cât și de vreo culpă din partea legatarului.

Potrivit art. 1071 C. civ., sunt cauze de caducitate: legatarul nu mai este în viață la data deschiderii moștenirii; legatarul este incapabil de a primi legatul la data deschiderii moștenirii, legatarul este nedemn, legatarul renunță la legat, legatarul decedează înaintea împlinirii condiției suspensive care afectează legatul, bunul care formează obiectul legatului cu titlu particular a pierit în totalitate.

Potrivit art. 1072 C. civ., de ineficacitatea legatului profită moștenitorii „ale căror drepturi succesoriale ar fi fost micșorate sau, după caz, înlăturate prin existența legatului sau care aveau obligația să execute legatul”.

Din textul de lege, reiese că moștenitorii legali sunt cei care pot profita, de regulă, de ineficacitatea legatelor, deoarece ei au vocație la întreaga universalitate succesorală.

De exemplu, în caz de renunțare la succesiune a unui moștenitor legal, de partea acestuia profită ceilalți *moștenitori legali*.

Capitolul III. Alte manifestări ale voinței testamentare.

Dezmoștenirea și execuțiunea testamentară

Legatul este principala dispoziție cuprinsă în testament. Pe lângă acesta, alte două instituții testamentare ocupă un loc important: dezmoștenirea și execuțiunea testamentară.

Secțiunea a I. Dezmoștenirea

Dezmoștenirea (exheredarea) este dispoziția testamentară prin care testatorul îi înlătură de la moștenire, în tot sau în parte, pe unul sau mai mulți dintre moștenitorii săi legali (art. 1074 alin. 1 C. civ.).

Dezmoștenirea este o condiție generală (negativă) a dreptului de moștenire.

Ca efect al exheredării moștenitorului legal, se desființează în general calitatea sa de moștenitor, cu sau fără emolument (în cazul moștenitorilor nerezervatar).

După modul de manifestare a voinței a testatorului, dezmoștenirea poate fi de două feluri: directă și indirectă (art. 1074 alin. 2 C. civ.).

Dezmoștenirea este *directă* atunci când testatorul dispune expres înlăturarea de la moștenire a unuia sau mai multor moștenitori legali.

Înlăturarea moștenitorilor legali de către testator se poate face direct (prin manifestarea de voință a autorului) sau indirect (prin instituirea de legatari).

De precizat că exheredarea nu poate viza și statul. În acest caz, dispoziția actului juridic (dispoziția de exheredare) este sancționată cu *nulitatea*.

Dezmoștenirea directă este *întotdeauna expresă*.

Dezmoștenirea directă se poate face, fie prin indicarea numelui moștenitorului înlăturat de la moștenire, fie prin indicarea unei calități a acestuia.

Dezmoștenirea directă poate fi totală sau parțială.

Prin *dezmoștenirea indirectă* „testatorul instituie unul sau mai mulți legatari” (art. 1074 alin. 2 C. civ.).

Condiția este ca legatele instituite (în situația de mai sus):

– să consume întreaga moștenire (atunci când nu există moștenitori rezervatari), sau

– să epuizeze cotitatea disponibilă (atunci când există moștenitori rezervatari acceptanți).

În doctrină s-a pus în discuție situația în care testatorul (care are moștenitori legali) instituie un *legat universal în favoarea unui terț* (lovit de o cauză de ineficacitate).

De exemplu, testatorul a instituit legatar universal pe fratele său predecedat, dar a lăsat în viață și doi copii ai săi (ai autorului moștenirii).

Ca efect principal al dezmoștenirii sale testamentare *moștenitorul legal este exclus de la moștenire*.

Situația succesorală a moștenitorului legal este diferită, după cum acesta este sau nu moștenitor rezervatar, astfel:

– atunci când cel exheredat este un moștenitor legal nerezervatar, el va fi *înlăturat total de la moștenire*;

– atunci când exheredatul este un moștenitor rezervatar, va veni și va *culege rezerva succesorală* (fiind înlăturat doar parțial de la moștenire).

Precizăm că de efectele dezmoștenirii prezentate mai sus nu pot profita persoanele incapabile de a primi legate.

Dispoziția testamentară prin care moștenitorii legali au fost dezmoșteniți este supusă cauzelor de nulitate, absolută sau relativă, prevăzute de lege (art. 1076 alin. 1 C. civ.).

Secțiunea a II-a. Execuțiunea testamentară

Execuțiunea testamentară este un ansamblu de activități necesare aducerii la îndeplinire (executării) a dispozițiilor de ultimă voință a testatorului.

Potrivit art. 1077 alin. 1 C. civ., testatorul poate numi una sau mai multe persoane, conferindu-le împuternicirea necesară executării dispozițiilor testamentare.

Executorul testamentar este persoana desemnată prin testament (sau de un terț determinat prin testament) pentru a-l reprezenta pe testator după momentul încetării sale din viață, garantând îndeplinirea ultimelor dorințe ale acestuia.

Executorul testamentar este un *mandatar al testatorului*. Execuțiunea testamentară se deosebește însă de mandatul de drept comun.

De regulă, executorul testamentar este desemnat de testator în actul *mortis causa*.

Executorul testamentar poate fi desemnat și de o altă persoană (un terț) însă, și acesta din urmă, trebuie să fie determinat de dispunător prin testament.

Prin puterile conferite de art. 1080 alin. 1 C. civ., executorul testamentar poate:

a) cere, în condițiile legii, punerea sigiliilor, dacă printre moștenitori sunt și minori, persoane puse sub interdicție judecătorească sau dispărute;

b) stăruia a se face inventarul bunurilor moștenirii în prezența sau cu citarea moștenitorilor;

c) cere instanței să încuviințeze vânzarea bunurilor, în lipsă de sume suficiente pentru executarea legatelor;

d) depune diligențe pentru executarea testamentului, iar în caz de contestație, pentru a apăra validitatea sa;

e) plăti datoriile moștenirii dacă a fost împuternicit în acest sens prin testament;

f) încasa creanțele moștenirii.

De asemenea, testatorul poate dispune prin testament ca executorul testamentar să procedeze la *partajarea bunurilor moștenirii* (art. 1080 alin. 2 C. civ.).

Activitatea executorului în execuțiunea testamentară, poate fi *gratuită sau remunerată*.

De regulă, „Misiunea executorului testamentar este gratuită” (art. 1083 C. civ.).

Executorul testamentar este obligat să dea socoteală pentru gestiunea sa, chiar dacă nu există moștenitori rezervatari (art. 1082 alin. 1 C. civ.).

Atunci când au fost desemnați mai mulți executori testamentari, de regulă, răspunderea acestora este *solidară*. Ca excepție, răspunderea este individualizată atunci când testatorul „le-a împărțit atribuțiile și fiecare dintre ei s-a limitat la misiunea încredințată” (art. 1082 alin. 3 C. civ.).

Încetarea execuțiunii testamentare poate fi determinată de *cauze generale* (generate din încetarea mandatului) și de *cauze speciale* (prevăzute expres de lege pentru încetarea execuțiunii testamentare).

Cauzele generale („modurile de încetare”, împrumutate din materia mandatului) sunt prevăzute de art. 2030 C. civ.

CONCLUZII

PROPUNERI DE LEGE FERENDA

Lucrarea intitulată ”Moștenirea testamentară în Noul Cod civil” și-a propus două obiective principale:

- un *obiectv general*, respectiv identificarea, analiza și critica elementelor de noutate pe care importantul act normativ le aduce (în raport cu dispozițiile Codului civil de la 1864) și

- un *obiect special*, respectiv raportul dintre moștenirea testamentară și moștenirea legală.

Astfel concluziile au fost structurate pe trei direcții desprinse din cuprinsul lucrării: moștenirea și testamentul, probleme testamentare și propuneri *de lege ferenda*, și raportul dintre moștenirea legală și moștenirea testamentară.

I. Potrivit art. 955 C. civ., sunt *numai* două feluri de moștenire: moștenirea legală și moștenirea testamentară.

Cu toate cele de mai sus, alte dispoziții fac referire și la *cel de al treilea fel de moștenire, moștenirea contractuală*.

Potrivit art. 333 C. civ., ce poartă denumirea marginală, ”*clauza de preciput*”, ”Prin convenție matrimonială se poate stipula ca soțul supraviețuitor să preia fără plată, înainte de partajul moștenirii, unul sau mai multe dintre bunurile comune, deținute în devălmășie sau în coproprietate”. Astfel, clauza de preciput are *natura juridică a unui legat cu titlu particular*.

În contractul încheiat de o persoană fizică cu o *instituție bancară* poate fi inserată o clauză *mortis causa*, prin care titularul de punerilor de bani sau alte valori, desemnează un legatar al acestora (art. 1049 C. civ. și Ordinul M.J. nr. 1903/2011).

Rezultă că, în contractul încheiat cu banca, poate fi inserată o clauză ce are natura juridică a unui *legat cu titlu particular*.

În categoria dispozițiilor de mai sus intră și așa zisa ”*donatie*” de organe, țesuturi și celule umane ridică câteva probleme interesante, reglementată prin Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății și O.M.S. nr. 1527/2014.

Din dispozițiile mai cuprinzătoare ale Legii nr. 95/2006, am reținut numai ”*donarea*” de organe, țesuturi și celule care intervine la *moartea donatorului*.

În cazul donatorului de organe, manifestarea sa de voință *mortis causa* are de asemenea natura unui *legat cu titlu particular* (realizat pe calea unui act notarial, extratestamentar).

Față de dispozițiile de mai sus, apreciem că *moștenirea contractuală ar trebui să fie luată și ea, în considerare* (ca un al treilea fel de moștenire).

Indiferent dacă moștenirea este testamentară sau contractuală, ea este întotdeauna rodul voinței *mortis causa* a autorului său.

Esențială, în moștenirea testamentară, este *voința celui care lasă patrimoniul succesoral*. Astfel, testamentul produce efecte numai dacă testatorul a avut discernământ și *consimțământul său este valabil*, la momentul facerii testamentului (art.1038 alin. 1 C. civ.).

De precizat că, în materie testamentară, nu este suficient ca testatorul să aibă capacitate de exercițiu deplină recunoscută de lege, ci trebuie să aibă și „discernământ”.

În materie testamentară, voința testatorului poate să fie alterată, în general, prin eroare, dol și, uneori, prin violență.

Adesea, în materie testamentară, dolul se manifestă prin sugestie sau captație.

Captația constă în folosirea de manopere dolosive, în scopul de a înșela buna-credință a testatorului și a-l determina să facă o liberalitate (pe care în alte condiții nu ar fi făcut-o).

Sugestia constă în folosirea unor mijloace nepermise, în scopul de a sădi în mintea testatorului ideea de a face o liberalitate (pe care nu ar fi făcut-o din proprie inițiativă).

Violența (viciu de consimțământ), se întâlnește rar în materie, deoarece testatorul, chiar dacă a fost victima unei amenințări care i-a afectat libertatea de exprimare a voinței, are posibilitatea, după ce a încetat violența, să revoce legatul pe care l-a făcut sub imperiul violenței.

Încheiem succinta parte introductivă a concluziilor, cu câteva referiri asupra naturii juridice a testamentului.

În literatura juridică, testamentul a fost calificat deopotrivă, ”act juridic civil” dar și ”formă juridică”.

Potrivit opinie pe care o împărtășim, testamentul nu este un simplu act juridic, el este un *act juridic excepțional*, este o formă, un tipar juridic, cuprinzând o multitudine de acte juridice de sine stătătoare, cu regimuri juridice aparte.

Sușinerea de mai sus este importantă deoarece admite că nulitatea *unui act juridic* cuprins în testament *nu atrage implicit și nulitatea celorlalte manifestări de voințe* testamentare.

Testamentul (în sens restrâns) este ”suportul formal” pentru toate dispozițiile cu valoare de acte juridice. Astfel, testamentul are două componente: testamentul-suport și dispozițiile cuprinse în testament.

II. Probleme de moștenire testamentară identificate în Noul Cod civil și propuneri *de lege ferenda*. În rezumat, prezentăm câteva dintre cele cuprinse în teză.

- Potrivit legii, testamentul este ”actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață” (art. 1034 C. civ.).

Definiția dată testamentului prin Noul Cod civil, nu diferă prea mult de cea anterioară (consacrată în art. 802 din Codul civil de la 1864) potrivit căreia „Testamentul este un act revocabil prin care testatorul dispune, pentru timpul încetării sale din viață, de tot sau parte din avutul său”.

Comparând totuși cele două noțiuni date în timp testamentului, la prima vedere, constatăm că definiția anterioară pare să fie mai cuprinzătoare (incluzând și obiectul dispoziției *mortis causa*).

Pe scurt, apreciem că atât dispozițiile art. 802 C. civ. de la 1864, cât și cele ale art. 1034 C. civ. în vigoare nu au reușit să definească mulțumitor noțiunea de testament. Astfel, art. 1034 C. civil i se poate reproșa, în primul rând faptul că nu precizează *obiectul* dispoziției testamentare.

De *lege ferenda*, propunem ca art. 1034 C. civ. să fie modificat astfel: ”Testamentul este actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune patrimonial sau extrapatrimonial, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață.”

- Pentru validitatea testamentului obligatoriu este *esențială* semnătura testatorului.

Semnătura testatorului trebuie executată *proprio manu*.

Semnătura testatorului nu trebuie să cuprindă (obligatoriu) numele și prenumele testatorului. Important este ca modalitatea prin care se indentifică testatorul să permită identificarea lui.

Semnătura poate fi exprimată însă și în alte modalități (prin pseudonim, prin inițialele numelui și prenumelui etc.).

În practică, s-a pus întrebarea dacă o persoană poate folosi în același testament atât pseudonimul cât și numele său (sau inițialele acestuia).

Opinăm că testatorul care folosește curent o altă semnătură decât numele și pronumele său, prin care este cunoscut publicului (de exemplu, un actor care are un pseudonim) *nu poate alege între cele două forme*. Astfel, pentru validitatea semnăturii (și a actului), el trebuie să semneze, în toate testamentele sale, cu pseudonimul care l-a consacrat.

- În comparație cu testamentul olograf, testamentul autentic nu asigură, în aceeași măsură păstrarea secretului ultimei voințe a autorului său.

Situația are în vedere că mai multe persoane participă la încheierea testamentului autentic.

În contextul de mai sus, în literatură juridică s-a pus în discuție și obligativitatea notarului de a publica în R.N.N.E.L. orice testament autentic.

Opinăm că, alături de obligația sa generală de confidențialitate a notarului public și publicarea testamentului autentic în R.N.N.E.L. concură mai bine la asigurarea secretului. manifestării de voință *mortis causa*.

- Potrivit art. 1049 alin. 2 C. civ., predarea legatului având ca obiect sume de bani, valori sau titluri de valoare depuse la bănci se face *numai în baza hotărârii judecătorești ori a certificatului de moștenitor* care constată valabilitatea dispoziției testamentare și calitatea de legatar.

Dispoziții testamentare de mai sus, sunt supuse la ”raport și reducere”, în condițiile dreptului comun.

Având în vedere natura juridică a acestei clauze (legat cu titlu particular, s.n.), care rezultă în mod clar din prevederile art. 1049 alin. 2 C. civ., în doctrină s-a apreciat că din textul de lege, nu se înțelege precizarea legiuitorului cu privire la raportul acesteia, câtă vreme Codul civil reglementează numai raportul donațiilor, *și nu al legatelor* testamentare”.

Opinăm că observația literaturii de specialitate *este întemeiată și de lege ferenda* propunem modificarea textului de lege.

- Prin conținutul său, testamentul poate îmbrăca trei forme distincte:

a) testamentul care cuprinde *o singură manifestare juridică de voință*; de exemplu, autorul moștenirii lasă toată averea sa unei terțe persoane (caz în care, el se califică drept un *act juridic veritabil*):

b) testamentul cu *mai multe manifestări juridice de voință*; de exemplu, actul *mortis causa* cuprinde legate dar și alte dispoziții (caz în care, el este un tipar, o formă juridică cu mai multe acte juridice distincte):

c) testamentul care cuprinde *manifestări neproducătoare de efecte juridice*; de exemplu, autorul descrie parcursul vieții sale, cu toate împlinirile și neîmplinirile ei.

Față de cel de mai sus, de *lege ferenda* propunem lărgirea sferei de cuprindere a noțiunii de testament (prevăzute de art. 1034 C. civ.) astfel: ”Testamentul este un act unilateral, personal și revocabil, prin care o persoană, numită testator, se manifestă în una dintre formele prevăzute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață”.

- În condițiile Codului civil în vigoare, dreptul de revocare al testatorului este de asemenea recunoscut (vezi art. 1034 C. civ.), dar nu mai operează asupra tuturor dispozițiilor *mortis causa*.

Astfel, potrivit art. 416 alin. 3 C. civ., recunoașterea unui copil din afara căsătoriei, prin testament, *este irevocabilă* (art. 416 alin. 3 C. civ.).

Potrivit noilor dispoziții, testamentul nu mai are caracter esențialmente revocabil (dreptul de revocare al testatorului fiind consacrat, ca drept total și nesusceptibil de abuz, în doctrina anterioară).

În plus, precizăm că dreptul de revocare al testatorului ține de esența raporturilor juridice *mortis causa*.

De *lege ferenda*, opinăm în favoarea abrogării dispozițiilor art. 416 alin. 3 C. civ. și readucerea dreptului de revocare a testamentului la nivelul consacării sale anterioare.

- Potrivit Noului Cod civil, nu se pot face liberalități decât prin donație sau prin ”legat cuprins în testament” (art. 984 alin. 1 C. civ.).

Noțiunile de liberalitate și legat nu se confundă însă.

Liberalitatea este actul juridic prin care o persoană dispune cu titlu gratuit de bunurile sale, în tot sau în parte, în favoarea unei alte persoane (art. 984 alin. 1 C. civ.).

Legatul este dispoziția testamentară prin care testatorul stipulează ca, la decesul său, unul sau mai mulți legatari să dobândească întregul său patrimoniu, o fracțiune din acesta sau anumite bunuri determinate (art. 986 C. civ.).

Precizăm totuși că liberalitatea și legatul se află într-o strânsă legătură, *raportul dintre ele fiind cel de la general la special*.

Nu trebuie uitat însă și raportul în care legatul se află cu testamentul (legatul fiind cuprins în testament).

În contextul de mai sus apreciem că, deși prin Noul Cod civil a fost eliminată suprapunerea totală a celor două instituții *mortis causa* (dictată de art. 887 din Codul civil de la 1864) putem spune că, în continuare *separația nu este clară*.

Astfel, de exemplu, frecvent se spune că ”legatul este un act solemn” deși numai învelișul, suportul său respectiv testamentul este act juridic solemn.

- Atunci când legatarul a decedat înainte de data deschiderii succesiunii legatul închiat în favoare sa nu produce efecte juridice.

Caducitatea legatului, datorită predecesul legatarului, se întemeiază pe caracterul *intuitu personae* al legatului.

Precizăm că art. 1071 lit a din Noul Cod civil face trimitere la legatarul care nu mai este „în viață”.

În doctrină s-a apreciat că ”situația se aplică și persoanelor juridice”, care nu mai sunt în ființă, la data decesului testatorului.

Ne raliem pertinentei observații doctrinare și *de lege ferenda*, propunem ca art. 1071 lit. a C. civ. să fie aibă următoarea formulare ”legatarul nu mai este în ființă la data deschiderii moștenirii”.

m). Potrivit art. 1052 C. civ., ”Testatorul poate revoca testamentul olograf și prin distrugerea, ruperea sa ștergerea sa”.

Revocare tacită a testatorului poate produce efecte totale sau parțiale.

Atunci când, distrugerea, ruperea sau ștergerea de către testator a testamentului olograf s-a produs în ansamblul său, ea constituie *o revocare totală* (integrală) a manifestării sale de voință *mortis causa*.

Dacă însă, ștergerea privește o dispoziție cuprinsă în testamentul olograf (de exemplu a unui legat), revocarea va produce efecte exclusiv asupra respectivei dispoziții (restul dispozițiilor rămânând valabile și producătoare de efecte).

Modificările realizate prin ștergere trebuie semnate de către testator,

În doctrină s-a apreciat că, pe lângă semnătura testatorului aplicată pe ștergere de către testator mai este necesară și *datarea ștergerii* (de mâna testatorului).

Ne raliem la opinia de mai sus, pe considerentul că numai în raport de data revocării respective se poate aprecia capacitatea testatorului de a determina ineficacitatea legatului.

- Potrivit art. 956 C. civ., ”sunt *lovite de nulitate absolută* actele juridice având ca obiect drepturi eventuale asupra unei moșteniri nedeschise încă, precum...” (s.n.).

Nulitatea absolută a actelor ce privesc o moștenire nedeschisă se justifică prin atingerea dreptului celui care lasă moștenirea de a dispune liber de bunurile sale, până în ultimul moment al vieții sale (dar și prin imoralitatea lor).

Astfel de acte juridice pot trezi dorința morții celui care lasă moștenirea.

Prin sancțiunea nulității absolute, în acest caz este protejat un interes public ce privește libertatea de a testa, reprezentarea și rezerva succesorală, autoritatea dreptului de moștenire ca modalitate de transmitere a patrimoniului succesoral etc.

Precizăm că în doctrină, *de lege ferenda*, s-a opinat că materia pactelor asupra succesiunilor viitoare ar putea fi "liberalizată".

Astfel, ar putea fi permisă încheierea lor, "în anumite condiții". De exemplu, "cu participarea persoanei despre a cărei moștenire este vorba sau a așa-numitelor pact familiale".

Ne raliem susținerii de mai sus, adăugând și un argument de tehnică legislativă.

În acest caz, *de lege lata*, interdicția este regula iar permisiunea este excepția.

În contextul de mai sus, ne punem întrebarea: nu ar fi mai natural ca *regula în materie să fie permisiunea* (respectiv, validitatea actului juridic) și interdicția (în cazuri expres prevăzute de lege) numai excepția ?

III. Raportul actual dintre moștenirea legală și moștenirea testamentară este de asemenea un subiect controversat. Este moștenirea legală "primordială" ?

În dreptul național supus Codului civil de la 1864 se aprecia că moștenirea legală este "cea mai firească modalitate de transmitere a patrimoniului lui *de cuius* către rudele sale de sânge care sunt constituite în clase de moștenitori" (și a soțului supraviețuitor, s.n.).

În contextul respectiv, majoritatea autorilor au opinat că moștenirea legală constituia regula iar moștenirea testamentară excepția.

Cu toate acestea s-a susținut și că voința legiutorului suplinește numai voința neexprimată a defunctului.

În consecință s-a afirmat că, „principiul fundamental este că moștenirea legală rămâne subsidiară celei testamentare”.

Și în actualul regim juridic, se vorbește tot mai mult despre *primordialitatea moștenirii legale față de cea testamentară*.

Susținerea de mai sus are la bază considerentul că, în toate situațiile, "regulile moștenirii legale reprezintă dreptul comun" și deci, se aplică și materiei moștenirii testamentare.

Deși reglementarea actuală în materie nu diferă prea mult față de cea anterioară, *nu împărtășim punctul de vedere de mai sus*, pentru considerentele prezentate în continuare.

Moștenirea legală intervine, în principiu, numai în lipsa manifestării de voință *moris causa* a autorului patrimoniului succesoral deci, cronologic "moștenirea testamentară intervine înaintea celei legale".

Potrivit art. 1102 alin. 2 C. civ., referitoare al vocația multiplă la moștenire, "Legatarul chemat la moștenire și ca moștenitor legal își va putea exercita opțiunea în oricare dintre aceste calități" rezultă că cele două forme ale moștenirii se află într-o strânsă interdependență și deci, nu se exclud (ci pot coezista).

Astfel, un succesibil poate culege moștenirea, atât în temeiul testamentului (ca legatar), cât și în temeiul legii (ca moștenitor legal).

Chiar mai mult, moștenirea testamentară și cea legală pot coezista și cu moștenirea vacantă.

Este adevărat că moștenirea legală impune regulile generale în materie succesorală (aplicabile deci și moștenirii testamentare), dar esențială în materie, este *voința persoanei fizice* (despre al cărui patrimoniu est vorba). Tot astfel, devoluțiunea legală intervine, în principiu, numai atunci când *testatorul nu a dispus cu privire la patrimoniul său* (sau a dispus parțial).

Tot astfel, devoluțiunea legală a moștenirii, către persoanele apropiate familiei defunctului (care nu a lăsat legate), *este justificată*, însă impunerea rezervei succesorale legale, împotriva voinței testatorului, pare a fi *un exces al legii*.

Practic, ar exista și avantajul *eliminării unor înstrăinări simulate* oneros a bunurilor persoanelor fizice (în scopul înlăturării rezervărilor neagreați de autor).

În concluzie, se poate spun că moștenirea testamentară se află pe o poziție relativ egală cu moștenirea legală (între acestea existând o strânsă interdependență și coexistență). De altfel, în plan european se pare că asistăm la o reconsiderare a voinței testamenare.

Apreciem că, și în condițiile Noului Cod civil, *moștenirea testamentară nu a devenit o moștenire de gradul II*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- I. Adam, A. Ursu, *Drept civil. Succesiuni*, Editura All Beck, București, 2003.
- D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, București, 1926.
- S. Angheni, *Raporturile juridice dintre profesioniștii-comercianți*, Editura C.H. Beck, București, 2014.
- M. Avram, *Unele aspecte teoretice și practice ale actului unilateral de voință în dreptul român și dreptul comunitar*, Editura Rosetti, București, 2003.
- M. Avram, *Actul unilateral în dreptul privat*, Editura Hamangiu, București, 2006.
- M. Avram, C. Nicolescu, *Regimuri matrimoniale*, Editura Hamangiu, București, 2010.
- A. Bacaci, *Nulitatea testamentului pentru lipsa voinței ori pentru viciile ei*, în R.R.D. nr. 7/1985.
- Al. Bacaci, *Raporturile patrimoniale în dreptul familiei*, Editura Hamangiu, București, 2007.
- Al. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- Fl.A. Baias, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei (coordonatori), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, Editura C.H. Beck, București, 2012.
- Gh. Beleiu, *Drept civil roman. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Editura Șansa, București, 1998.
- R. Bercea, *Consimțământul virtual și consimțământul real în contractele încheiate în mediul electronic*, în *Dreptul* nr. 1/2004.
- C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- M.D. Bob, *Probleme de moșteniri în vechiul și în noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2012.
- M.D. Bob, *Nedemnitățile și dezmoștenirea, o pereche conceptuală refăcută: romanii au avut (din nou) dreptate*, în „Probleme...”, *op. cit.*, 2012.
- M.D. Bob, *Rezerva succesorală: Care este raportul de afecțiune familială a bunurilor și libera dispoziție a lui de cuius ?* în „Probleme...”, *op. cit.*, 2012.
- M.D. Bocșan, *Testamentul. Evoluția succesiunii testamentare în dreptul roman*, Editura Lumina Lex, București, 2000.
- G. Boroi, C.A. Angheliescu, B. Nazat, *Curs de drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2013.
- G. Boroi, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. 1, Editura Hamangiu, București, 2011.
- G. Boroi, C.A. Angheliescu, *Curs de drept civil. Partea generală*, ed. a 2-a, Editura Hamangiu, București, 2012.
- G. Boroi, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, Editura All Beck, București, 2001.
- I.E. Cadariu-Lungu, *Dreptul de moștenire în Noul Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2012.
- I.E. Cadariu-Lungu, *The Legal Regime of the Preciput Clause*, în revista *Jurnalul de Studii Juridice* nr. 3-4/2010.
- M.B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Editura All Educațional, București, 1998.
- D. Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*, Editura Rosetti, București, 2003.
- D. Chirică, *Liberalitățile ca specie a actelor juridice*, în R.R.D.P. nr. 4/2008, p. 22.

- D. Chirică, *Tratat de drept civil. Succesiunile și liberalitățile*, Editura C.H. Beck, București, 2014.
- B.L. Ciucă, *Drept civil. Succesiuni*, Editura Universitară, București, 2010.
- Șt. Cocoș, *Drept roman*, Editat Ari Press, București, 1997.
- Colectiv de autori, *Noul Cod civil. Comentarii, doctrină, jurisprudență*, Editura Hamangiu, București, 2012.
- D. Cosma, *Teoria generală a actului juridic civil*, Editura Științifică, București, 1969.
- P.M. Cosmovici, *Drept civil. Introducere în dreptul civil*, Editura All, București, 1994.
- C.M. Crăciunescu, *Liberalitățile*, în „Noul Cod civil. Studii și comentarii. Cartea a III-a și Cartea a IV-a (art. 535-1163)”, coordonator M. Uliescu, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral. Moștenirea testamentară*, Editura Universul Juridic, București, 2014.
- Fr. Deak, *Stabilirea drepturilor succesoriale ale ascendenților privilegiați și colateralilor privilegiați în concurs cu soțul supraviețuitor*, în R.R.D. nr. 4/1989.
- Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale*, Editura Actami, București, 1999.
- Fr. Deak, *Tratat de drept succesoral*, Editura Actami, București, 1999.
- I. Dogaru, *Drept civil. Idei producătoare de efecte juridice*, Editura All Beck, București, 2002.
- I. Dogaru, *Drept civil. Teoria generală a actelor cu titlu gratuit*, Editura All Beck, București, 2005.
- I. Dogaru, V. Stănescu, M.M. Soreată, *Bazele dreptului civil. Vol. V. Succesiuni*, Editura C.H. Beck, București, 2009.
- I. Dogaru, *Valențele juridice ale voinței*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986.
- M. Eliescu, *Curs de succesiuni*, Editura Humanitas, București, 1997.
- M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul R.S.R.*, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
- M. Eliescu, *Transmisiunea și împărțea moștenirii*, Editura Academiei R.S.R., București, 1966.
- D.C. Florescu, *Dreptul succesoral. În Noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- J. Flour, J.-L. Aubert, E. Savaux, *Droit civil. Les obligations, tome 1. L'acte juridique*, Sirey, Paris, 2006.
- G.C. Frentiu, *Testamentul*, în „Noul Cod civil. Comentarii, doctrină și jurisprudență”, Editura Hamangiu, București, 2012.
- I. Genoiu, *Dreptul la moștenire în Codul civil*, Editura C.H. Beck, București, 2013.
- I. Genoiu, *Drept civil. Partea generală. Persoanele, Caiet de seminar*, Editura C.H. Beck, București, 2015.
- I. Genoiu, *Drept civil. Partea generală, Persoanele*, Editura C.H. Beck, București, 2019.
- M. Grimaldi, *Droit civil. Liberalites. Partages d'ascendants*, Litec, Paris, 2000.
- M. Grimaldi, *Droit civil. Successions*, Litec, Paris, 2001.
- R. Guillen, J. Vincent, *Lexique des termes juridiques 2010*, Dalloz, Paris, 2009.
- C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de Drept civil Român*, vol. III, Editura All Beck, București, 1998.
- C. Hamangiu, N. Georgean, *Codul civil adnotat, vol. VII*, Editura Librăriei „Universala” Alcalay&Co, București, 1931.
- V. Hanga, *Drept privat roman*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- V. Hanga, *Principii de drept privat roman*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1998.
- Tr. Ionașcu, *Elementele voinței juridice*, Editura Academiei, București, 1967.
- Tr. Ionașcu, *Tratat de drept civil*, Editura Academiei, București, 1967.
- Ch. Jubault, *Droit civil. Les successions. Les liberalites*, Montchrestien, 2010.
- J. Kocsis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Editura Hamangiu, București, 2016.
- S. Lambert, *L'intention libérale dans les donations*, Presses Universitaires D'Aix-Marseille, 2006.

- A.M. Loyer, *Droit civil. Les successions*, Dalloz, Paris, 2014.
- D. Lupașcu, C.M. Crăciunescu, *Dreptul familiei*, Editura Universul Juridic, București, 2011.
- C. Macovei, M.C. Dobrilă, *Despre moștenire și liberalități*, în „Noul Cod civil. Comentariu pe articole”, Editura C.H. Beck, București, 2012.
- D. Macovei, M.S. Striblea, *Drept civil. Contracte. Succesiuni*, Editura Junimea, Iași, 2000.
- Ph. Malaurie, L. Aynes, *Les régimes matrimoniaux*, Defrenois, Paris, 2010.
- G. Marty et P. Raynaud, *Les régimes matrimoniaux*, Sirey, Paris, 1986.
- D. Mazeaud, R. Boffa, N. Blanc, *Dictionnaire du contrat*, L.G.D.J., 2018.
- I. Micescu, *Curs de drept civil*, Editura All Beck, București, 2000.
- E. Molcuț, *Drept privat roman*, Editura Universul Juridic, București, 2000.
- M. Mureșan, *Drept civil. Partea generală*, Editura Cordial, Cluj-Napoca, 1994.
- C. Murzea, *Drept roman*, Editura All Beck, București, 2003.
- C. Murzea, E. Poenaru, *Donația și testamentul: studiu de doctrină și jurisprudență*, Editura Hamangiu, București, 2007.
- D. Negrilă, D.D. Bolduț, *Legea notarilor publici. Comentariu pe articole*, Editura Solomon, București, 2016.
- D. Negrilă, *Moștenirea în Noul Cod civil. Studii teoretice și practice*, Editura Universul Juridic, București, 2015.
- D. Negrilă, *Testamentul în noul Cod civil*, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- C. Nica, *Donația și moștenirea*, vol. I, Editura Hamangiu, București, 2011.
- I. Nicolae, *Drept civil. Succesiuni. Moștenirea testamentară*, Editura Hamangiu, București, 2014.
- M. Nicolae, *Noul Cod civil. Ediție critică*, Editura Universul Juridic, București, 2012.
- I. Olaru, *Dreptul european al succesiunilor internaționale*, U.N.N.P.R., București, 2014.
- B. Pătrașcu, I. Genoiu, *Considerații cu privire la testament în general*, în „Noul Cod civil. Studii și comentarii”, coordonator M. Uliescu, Editura Universul Juridic; București, 2013.
- B. Pătrașcu, I. Genoiu, *Despre diferite feluri ale testamentului*, în „Noul Cod civil. Studii și comentarii”, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- E. Poenaru, *Drept civil. Teoria generală. Persoanele*, Editura All Beck, București, 2002.
- L. Pop, I.-F. Popa, S.I. Vidu, *Tratat elementar de drept civil. Obligațiile*, Editura Universul Juridic, București, 2012.
- I. Popa, *Drept civil. Moșteniri și liberalități*, Editura Universul Juridic, București, 2013.
- M. Popa, *Drept civil. Succesiuni*, Editura Oscar Print, București, 1995.
- V.V. Popa, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, Editura All Beck, București, 2005.
- I. Reghini, Ș. Diaconescu, P. Vasilescu, *Introducere în dreptul civil*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- E. Safta-Romano, *Dreptul de moștenire*, Editura Graphix, Iași, 1995.
- M.M. Soreață, *Noutăți legislative în materia succesiunilor introduse prin Noul Cod civil*, Editura Hamangiu, București, 2013.
- L. Stănciulescu, *Dreptul contractelor civile*, Editura Hamangiu, București, 2017.
- L. Stănciulescu, *Moștenirea. Doctrină și jurisprudență*, Editura Hamangiu, București, 2017.
- V. Stoica, *Drept civil. Moștenirea legală și testamentară*, Editura Editas, București, 2005.
- Fr. Terré, Y. Lequette, *Droit civil. Les Successions. Les liberalités*, Dalloz, Paris, 1997.
- C. Toader, *Studiu de drept succesoral comparat*, în P.R. nr. 5/2004.
- U.N.N.P.R., *Codul civil al României. Îndrumar notarial*, București, Monitorul Oficial, 2011.
- O. Ungureanu, C. Munteanu, *Drept civil. Persoanele*, Editura Hamangiu, București, 2015.
- O. Ungureanu, *Drept civil. Introducere*, Editura All Beck, București, 2000.
- C.T. Ungureanu, *Drept civil. Partea generală. Persoanele*, ed. a 3-a, Editura Hamangiu, București, 2016.
- I.R. Urs, C. Todică, *Drept civil. Teoria generală*, Editura Hamangiu, București, 2015.

P. Vasilescu, *Regimuri matrimoniale. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2009.

P. Vasilescu, *Relativitatea actului juridic civil. Repere pentru o nouă teorie generală a actului de drept privat*, Editura Rosetti, București, 2003.